

Gustav Johansson

Lenin och Sverige

(Ur antologin *Lenin och den nordiska arbetarrörelsen*, 1970)

Lenin besökte Sverige sex gånger under tolvårsperioden 1905—1917. Första gången kom han hit i början av november 1905, mitt under den första ryska revolutionen. Efter flera års landsflykt var han på väg till den revolutionära kampen i Ryssland. Kamraterna i hemlandet hade länge förberett hans hemkomst. Det var inte lätt, ty tsarens ochranamän stod på vakt vid varje gräns, beredda att återföra honom till fängelset eller till någon ny deportationsort.

Lenin var 35 år vid denna första Sverigevisit. I Sverige var det bara ett fåtal människor som kände till hans gärning och hans namn — eller något av de namn under vilka han uppträdde. Under illegaliteten använde han, enligt forskarna, över 160 pseudonymer eller täcknamn. Han gick senare till världshistorien under namnet Vladimir Iljitj Lenin eller N. Lenin. Detta var från början ett av täcknamnen. Från barndomen bar han namnet Vladimir Iljitj Uljanov. Vi vet inte vad det stod för namn i hans papper när han första gången besökte Stockholm, men vi vet att han kom hit för att byta pass och få ett nytt namn, som skulle hjälpa honom att komma in i Ryssland utan att omedelbart bli häktad.

Första gången som han enligt vad hittills är känt sökte kontakt med den svenska arbetarrörelsens ledning, kallade han sig Petrov. Det var i ett brev från München, avsänt den 19 april 1901. Adressaten var Hjalmar Branting.

Ärade kamrat!

En av våra kamrater i Berlin har redan skrivit till Er på vårt uppdrag och meddelat att vi skulle vilja upprätta intimare förbindelser med de svenska och finska kamraterna.

Jag tillåter mig nu att vända mig till Er på uppdrag av redaktionen för den ryska socialdemokratiska tidskriften *Zarja* med följande begäran.

Vi fäster mycket stor vikt vid att informera ryssarna i allmänhet och de ryska arbetarna i synnerhet om det politiska läget i Finland och förtrycket av Finland samt om finnarnas hårdnackade kamp mot despotismen. Vi skulle därför vara Er synnerligen tacksamma, om

Ni till alla finska kamrater Ni känner ville framföra vår enträgna vädjan om deras stöd i denna sak.

Det skulle naturligtvis vara särskilt bra för oss om Ni kunde finna en ständig finsk medarbetare, som skulle sända oss för det första notiser varje månad (4.000-8.000 bokstäver) och för det andra också större artiklar och översikter då och då. De sistnämnda behöver vi för *Zarja* och de förstnämnda för den illegala ryska tidningen *Iskra*, vars redaktion har vänt sig till oss med en begäran härom.

Om Ni anser det nyttigt skall jag sända Er *Zarja* och två nummer av *Iskra*.

Artiklarna kan också skrivas på svenska eller finska; vi hittar alltid en översättare.

Jag ber Er enträget att meddela mig om Ni kan uppfylla vår begäran.

Med socialdemokratisk hälsning

I Petrov.

Brevet ingår, tillsammans med några andra Leninbrev, i Hjalmar Brantings brevsamling på Arbetarrörelsens Arkiv. Det är handskrivet liksom hela Lenins korrespondens från denna tid. Man häpnar inför hans arbetsförmåga när man läser den mångfald av digra volymer som innesluter den bevarade delen av hans brevsamling till hemlandet och till en mängd adressater i andra länder. Han skrev allt detta utan skrivmaskin, utan sekreterare och utan möjligheter till bandupptagningar, fotostatkopior och andra moderna hjälpmedel. Hans hustru, Krupskaja,

skrev de brev som han inte hann med. Läger man till detta hans vittomfattande och epokgörande författarskap i teoretiska och organisatoriska frågor och det redaktionella och organisatoriska arbete han utförde blir det en fantastisk arbetsprestation. Först efter revolutionen fick han ett sekretariat.

Sveriges folk, och särskilt de svenska arbetarna, följde med levande intresse den första ryska revolutionen. Den hatade tsarregimen var reaktionens stora fäste i det dåtida Europa. De kämpande revolutionärerna åtnjöt varm sympati hos alla framstegsvänliga krafter. Vid den tidpunkten hade man dock i Sverige ringa vetskap om skillnaden mellan de rörelser som kämpade mot tsarismen. Mensjeviker och bolsjeviker, socialrevolutionärer, ekonomister och anarkister betraktades med samma allmänna sympati, liksom de ledare man kände till namnet. Socialrevolutionärer och anarkister hade kanske fått den största publiciteten på grund av de många attentaten mot tsarerna och deras verktyg. Lenins namn var känt av dem som reste på internationella kongresser eller innehade ledande partiposter men knappast för den tidningsläsande allmänheten. Först år 1918 började hans verk bli tillgängliga på svenska.

I Ryssland var Lenin redan ett stort namn på grund av den revolutionära verksamhet han hunnit med vid 35 års ålder.

Han var son till en skolinspektör och progressiv pedagog i Simbirskdistriktet vid Volga. Födelsestaden heter numera Uljanovsk. Han blev student redan i 17-årsåldern och rektorn i hans läroverk gav sin elev Vladimir Iljitj diplom och varma rekommendationer till universitetsstudier. Denne rektor råkade vara far till en man som också blev bekant i rysk historia, även om det blev kortvarigt, nämligen Aleksander Kerenskij.

Samma år som unge Vladimir blev student, 1887, blev det avbrott i studierna. Hans begåvade och beundrade äldre broder Aleksander blev häktad och dömd till döden genom hängning för att han deltagit i ett attentatsförsök mot tsaren. Attentatsplanen upptäcktes och blev aldrig verkställd men han vägrade att begära nåd. Bödeln utförde sitt verk.

Strax efter broderns död häktades 7-åringen Vladimir för första gången för att han deltagit i arbetarcirklar och revolutionära möten. Då hade han redan börjat studera marxismen. Samtidigt utestängdes han från universitetet i Kazan. Han följde sin moder till hennes barndomsbygd och använde tiden till att göra sig förtrogen med de ryska böndernas fattiga och betryckta liv under godsägarväldet. Modern kom från en tysk släkt och Atos Wirtanen har tidigare påvisat att Lenin genom modern också härstammar från en svensk, Karl Fredrik Öhrstedt från Uppsala, som på 700-talet blev guldsmed i Petersburg.

Det tog flera år innan Vladimir Iljitj kunde uppta sina universitetsstudier, den gången i huvudstaden Petersburg, där hans broders öde fullbordats. Han hade då läst så mycket på egen hand att han 1891 tog sin juridiska examen vid 21 års ålder lika snabbt som de kamrater som lyckats undgå avbrott i sina studier.

Det blev dock inte mycket tid för juridiken, ty han deltog intensivt i arbetarcirkelarna vid Petersburgs fabriker. Lenin delade inte socialrevolutionärernas och anarkisternas tro på individuella attentat mot tsarismen och dess verktyg. Lenin sökte en teori som kunde sätta massor i rörelse och fann den i marxismen. Han reste på våren 1895 till utlandet och knöt förbindelser med de revolutionära emigrantgrupperna.

Efter återkomsten sökte han samla de över landet spridda grupperna i "Kampförbundet för arbetarklassens befrielse". I december 1895 blev han häktad. Efter ett år i fängelse dömdes han till tre års förvisning till Sjusjenskoje i Jenisej-guvernmentet i östra Sibirien.

Under hans förvisningstid hade Rysslands socialdemokratiska arbetarparti startats på en kongress i Minsk den 1 till 3 mars 1898. Det var dock ännu en löslig organisation, som icke

hade något enhetligt program, stadgar eller central ledning.

Lenin hade under förvisningen fullbordat sitt stora arbete ”Kapitalismens utveckling i Ryssland”. Efter frigivningen kom han med sin stora idé om en allrysk tidning, som skulle bli grundvalen för ett centraliserat revolutionärt arbetarparti. Han utvecklade detta närmare i de epokbildande broschyrerna ”Varmed skall man börja” och ”Vad bör göras”, och emigrerade efter förvisningen för att göra planen till verklighet. Dessa tankar tog form i tidningen *Iskra*, som först utgavs i München och senare i London och Genève.

Denna tidning blev en verklig organisator för det revolutionära partiet, i den mån Lenin fick sätta sin prägel på den. Det rådde dock stora motsättningar med en opportunistisk del av redaktionen under ledning av Plechanov och Martov, vilka till slut tog hand om *Iskra*.

År 1903, på partiets andra kongress, som började i Bryssel och flyttades till London, blev det brytning mellan opportunisterna och revolutionärerna. Under bevarad formell enhet skapades i verkligheten två självständiga partier. Lenins revolutionära flygel hade majoritet på den kongressen. De bägge grupperna fick sina namn efter de ryska orden för större och mindre, *bolsje* och *mensje*. De behöll dessa beteckningar, trots att mensjevikerna ibland var i flertal, till exempel på den fjärde kongressen i Stockholm 1906.

Lenins ärenden i Stockholm

Vad hade Lenin för ärende när han 1905 kom till Sverige?

Den första ryska revolutionen som föregicks av tsarismens nederlag i rysk-japanska kriget brukar räknas från den blodiga söndagen den 9 januari 1905 då tsarens trupper sköt skarpt på de folkmassor som lockats att komma med en böneskrift till tsaren. 200 demonstranter dödades och 800 sårades.

De första sovjeterna (arbetar- och soldatråden) hade bildats i Petersburg. Masstrejker utbröt i landets viktigaste industricentra. Den oro bland trupperna som inleddes med myteriet på pansarkryssaren Potemkin spred sig snabbt.

Lenin hade länge kämpat för att komma hem till den revolutionära kampen, men det var inte så enkelt. Tsarismens gendarmer var överallt på vakt för att häkta honom så fort han visade sig. Någon legal verksamhet i revolutionslandet kunde han inte räkna med.

Nu förbereddes Rysslands socialdemokratiska arbetarpartis fjärde kongress. Efter klyvningen i två fraktioner i London 1903 hoppades många att det skulle bli en enhetskongress på grund av de erfarenheter som den pågående revolutionära kampen gav. Bolsjevikerna beslutade om kongressen vid en konferens i Tammerfors. En gemensam kommitté skulle bildas med mensjevikerna för att förbereda kongressen. Från klyvningen 1903 hade de hållit konferenser var för sig. I två brev till partiets centralkommitté talade Lenin om sina avsikter med besöket i Stockholm.

I första brevet daterat den 5 oktober 1905, föreslår Lenin att hemresan ska gå över Stockholm. Han talar om de komplikationer som inträffat sedan ”John Grafton”, ett fartyg lastat med vapen till de ryska revolutionärerna, hade stött på grund vid den finska kusten. En del av vapnen hade räddats

i land men resten försvann när hela fartyget måste sänkas av besättningen. Nu hade kustbevakningen i Finland fyrdubblats. Det förelåg då risk att den ryska partikongress som förbereddes till våren 1906 lätt kunde ”flyga i luften” om den hölls i Finland. Den hade från början planerats till Åbo eller en plats i närheten. Om bolsjevikerna häktades skulle mensjevikerna behärska hela kongressen.

Om den överflyttades till Stockholm skulle man vinna större trygghet både för deltagarna,

dokumenten och protokollen. I brevets fortsättning framför Lenin tanken att man oftare än dittills skulle resa till Stockholm och arbeta där med tryckning av flygblad och andra uppgifter för kampen i hemlandet.

I ett nytt brev till CK 26/10 1905 redogjorde han i detalj för sina resplaner. Han skulle fara till Stockholm på en kortare visit för att möta en kurir som skulle förse honom med de dokument som behövdes för hans illegala inresa till Ryssland. Vistelsen i Stockholm varade dock i två veckor, ty kuriren blev försenad.

Av samtida foton och berättelser vet vi hur Lenin såg ut vid första Sverigebesöket: en undersätsig man med kraftfull överkropp, glesnande hår, bar hjässa och ett brunt välskött hakskägg. Det mest karakteristiska var hans livfulla och impulsiva rörelser och den vakna forskande blicken. Han gjorde allt för att inte bli uppmärksammas ty han visste att det var många som var ute och sökte honom.

Hans hustru Krupskaja, som kom till Stockholm strax efteråt, ansåg att hon skuggades av vaksamma figurer vart hon gick i Stockholm.

De förbindelser med Finland som Lenin sökte få till stånd genom det första brevet till Branting hade ordnats under tiden. Nu hade han goda kontakter både med Finlands socialdemokrater och med de borgerliga oppositionsgrupper som bekämpade tsarismen. Den ryska revolutionen hade börjat tända över till Finland. Strax före Lenins första resa till Sverige utbröt en generalstrejk i Finland som varade i åtta dagar. Arbetarna bildade röda garden. Lenin hade nu kontakt med en av de borgerliga oppositionsgrupperna, som leddes av Jonas Castrén. Dennes son, studenten Ola Castrén, skulle möta Lenin i Stockholm och åtfölja honom på resan till Helsingfors. Det är möjligt att just han var den kurir som skulle komma med Lenins nya pass.

Var bodde Lenin under dessa fjorton dagar?

Flera minnestecknare har antagit att Lenin bott hos Ola Castrén broder, den blivande litteraturprofessorn Gunnar Castrén, som också tillhörde de borgerliga aktivisterna mot tsarismen. Denne har sedan bestritt uppgiften. Han var inte i Stockholm vid den tidpunkten. Däremot bodde Lenin senare under ett besök i Finland i hans bostad i Helsingfors.

En sovjetisk tidningsman Jurij Dasjkov som undersökt Lenins vägar både i Stockholm och Helsingfors kom så långt att Lenin bott hos någon framträdande finländare, troligen på Karlaplan 10, alltså i det omstridda Strindbergshuset, där August Strindberg bodde under det nya seklets första år. Huset revs 1969.

Det var ett riktigt spår. Nu vet vi vem som var hans värd i Stockholm första gången. Det var Carl Mannerheim, äldste brodern till den blivande fältmarskalken och överbefälhavaren på vita sidan i Finlands inbördeskrig och i kriget 1939-1944, Gustav Mannerheim. Den sistnämnde, som var officer i tsarens gardesregemente och kavaljer vid tsarhovet var inte väl ansedd hos den borgerliga nationella oppositionen i Finland. Den äldre brodern Carl Mannerheim, den ende som bar grevetiteln som släktens huvudman, medan bröderna var friherrar, hade däremot vunnit aktning genom sin kamp mot guvernör Bobrikovs förryskningsmetoder. Han gick så långt i sin kamp att tsaren och Bobrikov landsförvisade honom redan 1903. Det var därför han hade en bostad i Stockholm och kunde vara värd för Lenin under några novemberdagar 1905. Carl Mannerheim avled 1915.

Sylvi Kyllikki Kylpi och Vladimir Smirnov har berättat om detta i sina Leninminnen. Smirnov berättar att han vid Lenins genomresa i Finland 1905 för första gången hade honom på middag i sitt hem i Helsingfors och var djupt imponerad av gästens enkelhet och tilldragande väsen. Smirnov ställde honom frågan vad han tyckte om sin aristokratiske värd i

Stockholm och vad de talat om. Lenin svarade att Carl Mannerheim var ”en typisk kadett, precis som våra egna”.

Det var inte fråga om kadetter i militär mening. Kadetter kallades efter begynnelsebokstäverna de ”konstitutionella demokraterna”, ett högerliberalt borgerligt ryskt parti, som senare genom Miljukov tog ledningen i den första provisoriska regeringen efter tsarismens störtande i mars 1917. Redan 1905 hade bolsjevikerna i Ryssland upphört med allt samarbete med detta parti men de borgerliga finska aktivisterna, som intimt samarbetat med de ryska kadetterna, fortsatte även därefter att hjälpa antitsaristiska grupper, också bolsjevikerna, med gömställen i Finland och transitoresor till andra länder.

Många tecken tyder på att Lenin vid första besöket i Sverige även sammanträffade med Hjalmar Branting. Det finns ingen anteckning eller något som helst dokumentariskt bevis för detta, men arten av hans ärende gör det sannolikt att han förhandlat med Branting då han själv var förslagsställare till flyttningen av kongressen till Stockholm och förberedelse tiden var kort. Skulle han då ha försummat att under vistelsen i Stockholm söka upp Branting eller någon annan, som företrädde ledningen för att försäkra sig om deras hjälp när det gällde att skaffa lokal och hjälpkrafter till kongressen? På detta tyder också att allt gick så väl i lås när kongressen sammanträdde några månader senare. Lokal var förhyrd i Folkets hus och en rad diskreta och arbetsvilliga svenska hjälpkrafter stod till förfogande. Sannolikt hade också men-sjevikernas ledare gjort liknande hänvändelser, men den som lärt känna Lenins arbetsmetoder kan knappast tro att han skulle ha försummat att utnyttja tillfället att sätta i gång förberedelserna redan då.

Frånvaron av dokument är förklarlig. Det var fråga om att den svenska socialdemokratin skulle hjälpa ett strängt förbjudet broderparti i ett stort grannland att hålla en illegal konferens i Sveriges huvudstad och göra allt för att kongressen skulle kunna genomföras så obemärkt av myndigheterna som möjligt. Lenin hade stor träning i att arbeta illegalt. Hjalmar Branting, som i sin ungdom, när han planerade att bli astronom, studerat vid det kända Pulkovo-observatoriet i Petersburg, visste säkert också en del om den förbjudna kampens regler. Sådant gör man, men man sätter det inte på papper. Man talar inte om det för folk som inte behöver veta det.

Det var under tiden i Pulkovo som Hjalmar Branting skrev sin första politiska artikel. Den rörde förbindelserna mellan Ryssland och Sverige. En av hans ryska vänner från den tiden, M. Vjatjeslav, kom sedan att vistas en längre tid för studier i Uppsala. Han anlätades då ibland av Lenin för uppdrag hos Branting när revolutionärerna behövde någon hjälp från den svenska arbetarrörelsen.

Lenins hemresa i Ola Castréns sällskap gick över Helsingfors där han stannade några dagar. Jag har nyss nämnt att han den gången gästade Smirnov som varit med vid en av kongresserna i London. Trots sitt stillsamma väsen hörde Smirnov redan 1903 till dem som sysslade med att skaffa Lenins parti kontakter, gömställen för flyktingar och transitovägar genom Finland. Han var lektor i ryska språket, deltog i partiets cirklar och utsågs av Petersburgskommittén att organisera transporter av illegal litteratur via Skandinavien. Smirnov fortsatte sedan med sitt kontaktskapande i det tysta. Han hade också goda förbindelser i Sverige. År 1911 gifte han sig med August Strindbergs äldsta dotter, Karin Strindberg-Smirnov, välkänd författarinna som bland annat skrivit två mycket uppmärksammade böcker om sina föräldrar: ”Strindbergs första hustru” och ”Så var det i verkligheten”. Hon är alltså i livet, nära 90 år gammal, men meddelar på vår förfrågan att hon aldrig träffat Lenin personligen, ty detta hände före hennes giftermål. Det var hennes svärmor som mottagit honom som gäst. Smirnov blev senare under många år Sovjetunionens konsul i Stockholm tills han vid hög ålder gick i pension. Lenins parti glömde inte hans insatser under en hård tid.

Striderna i Finland hade nu fått en klart revolutionär färgning. Den ryske generalguvernör, som efterträtt Bobrikov efter attentaten, måste fly på ett ryskt krigsfartyg. Det blev också myteri bland de ryska soldaterna i Finland, bl.a. i Sveaborg.

Lenin återvände till Petersburg med nytt pass, kanske också med vissa justeringar av utseendet. Han kastade sig åter in i arbetet under illegalitetens betingelser i ett mycket dramatiskt skede under revolutionen 1905.

Strax efter hans återkomst utvecklades strejkerna och demonstrationerna i Moskva till generalstrejk och väpnat uppror, som tsarens trupper dock lyckades slå ned efter nio dagars hårda strider. Stora strejker och väpnade strider utbröt i Novorossijsk, i Donetsområdet och i Sibirien. De demokratiska friheter som tsaren skyltade med när den första, av bolsjevikerna bojkottade, duman (riksdagen) sammanträdde i december, blev som Lenin hade förutspått bara en falsk skylt. Förföljelserna mot revolutionärerna fortsatte hela tiden med allt större brutalitet.

Trots detta kunde Lenin under denna tid göra ett kort besök i Moskva, där det väpnade upproret då slagits ned, varefter han åter måste söka gömställen undan tsarens ochran i Finland. Jakten på revolutionärerna fick allt större omfattning även där. Under dessa bistra omständigheter måste man förbereda delegaternas resa till det ryska socialdemokratiska partiets fjärde kongress i Stockholm.

Delegaternas resor sammanföll med en stor flyktingström från det revolutionära Ryssland. Den svenska ministern i Petersburg, greve Wrangel, hade rapporterat till sin regering att det fanns mycket farligt folk bland dessa flyktingar och Sveriges regering tog upp saken i konselj för att kontrollen skulle skärpas. Alla som kom från Ryssland synades noga i sömmarna av polisen. De som bevakade vår säkerhet hade funnit att det bland flyktingströmmen fanns en del bättre klädda personer, till och med sådana med akademisk utbildning. Vid kontrollen visade det sig dock att alla dessa hade goda papper och uppträdde som om de var trogna undersåtar till den ryske tsaren. De flesta var enligt papperen lärare, sjuka som sökte specialistvård eller folk som skulle resa vidare och bara väntade på mer respengar. Partiet hade i god tid utfärdat föreskrifter att delegaterna inte fick komma i ryska pälsmössor, blusar eller stövlar utan i västerländska kostymer. Deras papper såg mycket bra ut, även om namnen inte var deras egna.

När stockholmspolisen årtionden senare lossade hemligstämpeln från de granskade papperen gissade *Dagens Nyheter* att Lenin även på 4:e kongressen uppträtt under namnet Petrov, som i det första brevet till Branting. Det fanns inte mindre än tre Petrov bland delegaterna, men sovjetforskarna har hittat alla som uppträdde under detta namn. Ingen av dem var Lenin. Det är således alltså en väl bevarad hemlighet vad han hette den gången. Däremot vet man att Stalin på kongressen hette Ivan Ivanovitj Vissarionovitj, att han uppgavs vara journalist och tillhörde ett nationaldemokratiskt parti. Vorosjilov, Sovjetunionens blivande överbefälhavare och president, uppträdde under namnet Volodja Antimekov. Lunatjarskij hette Voinov och Vorovskij Orlovskij.

De flesta delegater som kom från Ryssland tog vägen över Finland där detaljerna ordnades av Jelena Stasova, ett välkänt kvinnonamn i den ryska revolutionen. Resorna företogs i små etapper på tre man, huvudsakligen med de ordinarie finlandsbåtarna. I Åbo sköttes resebestyren av Valerian Bogomolov, ett namn som på ryska betyder den gudfruktige och fått det skämtsamma binamnet Tjort, det ryska namnet på djävulen.

Lenin kom med ångaren Bore till Stockholm redan den 12 april.

Rysk partikongress i Stockholms gamla Folkets hus

I kongressen, som hölls mellan den 23 april och 8 maj, deltog 112 delegater med beslutande röst från 57 lokalorganisationer och 22 delegater med rådgivande röst. De nationella parti-grupperna hade tre representanter vardera utom de ukrainska och finska som hade var sitt ombud. 62 av delegaterna med beslutande röst var mensjeviker och 46 bolsjeviker. Det var delegater från de stora industridistrikten, där bolsjevikerna var starkast, som inte kunnat komma.

Hjalmar Branting fick en personlig inbjudan från kongressens presidium undertecknad av Lenin och mensjeviken Dan. Branting infann sig också till öppningssammanträdet och höll ett hälsningstal till kongressen.

Den 8 maj framträdde han på nytt vid avslutningen och överbringade den socialdemokratiska partistyrelsens hälsning och det glada budskapet att det svenska partiet skulle svara för kongresskostnaderna. Kongressen blev ingen sammanslagningskongress. Skillnaden var för stor. Det väpnade upproret i Moskva och på några andra platser hade lett till ytterligare skärpning av konflikten. Mensjevikernas ledare Plechanov förklarade att man ”icke bort gripa till vapen”. Lenin och bolsjevikerna förklarade däremot att man måste ta sikte på väpnad kamp för att störta tsarismen, varefter man under arbetarklassens ledning skulle gå vidare för att förvandla den borgerligt-demokratiska revolutionen till en socialistisk revolution. Bolsjevikerna ville avslöja den liberala bourgeoisin, men enligt mensjevikernas mening skulle borgarna utöva ledningen av rörelsen då arbetarna inte hade någon förutsättning att spela någon ledande roll. Mensjevikerna ansåg att lång tid måste förflyta innan det kunde bli fråga om en socialistisk revolution. Bolsjevikerna ville avslöja tsarismens löften och manövrer och att dumavalen skulle bojkottas medan mensjevikerna sökte skapa tilltro till tsarens löften.

Den stora diskussionsfrågan var bondefrågan. Även i det fallet kämpade bolsjevikerna för den revolutionära vägen: att jorden skulle nationaliseras, att arbetarna och fattigbönderna skulle skapa ett kampförbund, konfiskera all godsägarjord och ge bönderna brukningsrätten. Mensjevikerna föreslog avstyckning av en del godsägarjord, som genom de gamla reaktionära myndigheterna skulle arrenderas ut till bönderna. Bolsjevikerna lyckades dock få in i resolutionen att godsägarjorden skulle konfiskeras. De segrade också i stadgefrågans första del och fick igenom sina formuleringar om den demokratiska centralismen.

Lenin ansåg dock att sammanslagningen av de båda grupperna, även om den i stort sett bara blev formell, skulle stärka partiet och göra det möjligt att vinna allt flera medlemmar för den revolutionära linjen.

I kraft av sin majoritet valde mensjevikerna in sju män i ledningen medan bolsjevikerna fick tre. Mensjevikerna tog också hand om huvudorganet *Sotsialdemokrat*. I stort sett följde de formellt återförenade partierna dock sina egna program och byggde upp sina egna partiapparater. Bolsjevikerna utgav från augusti 1906 den illegala tidningen *Proletarij* som redigerades av Lenin och blev deras centralorgan. Dessutom utgav de tre legala tidningar.

Detta varade ända till partikongressen i Prag 1912 då den formella enheten övergavs och bolsjeviker och mensjeviker bildade två självständiga partier. Vid nästa dumaval då första revolutionens nederlag var definitivt, deltog också bolsjevikerna för att under reaktionsperioden kunna utnyttja alla legala möjligheter. Vid krigsutbrottet hade de sex duma-medlemmar valda i de stora industridistrikten där bolsjevikerna var starkast. Mensjevikerna fick lika många, men de valdes i distrikt med mindre industrier och glesare bebyggelse.

Delegaternas vardag i Stockholm

För debatterna på kongressen och kongressens resultat får vi inte glömma kongressdeltagarnas

vardag i Stockholm.

I likhet med flera andra kongressdeltagare tog Lenin in på Hotell Clara Larsson vid Engelbrektsplan, ett litet familjehotell med små rum. För Lenin var läget väl valt. På ena sidan hade han Kungliga Biblioteket. Det största biblioteket var för Lenin centralpunkten i alla städer i Europa där han bodde eller vistades. Under kongressen blev det väl inte så mycket tid, men det fanns i närheten.

Genom Brunkebergstunneln kom han rakt och gent fram till Folkets hus på Barnhusgatan, där kongressen hölls i B-salen, som då inte var så nedsliten som den blev med åren. Den var liten och oansenlig, men den gången inneslöt den en församling som tolv år senare skulle leda en revolution som skakade världen. Hjalmar Branting och hans medarbetare hade skaffat lokalen, svarat för de yttre arrangemangen och generöst lovat att hans parti skulle betala vad det kostade.

Många socialdemokratiska funktionärer och arbetare deltog i arrangemangen. Beträffande de mer personliga kontakterna och en del dagliga omsorger var det ungsocialisterna, främst deras ledare Hinke Bergegren och eldsjälén Axel Holmström, som ryckte in och svarade för det mesta. De tillhörde ännu det socialdemokratiska partiet. Det var först året efter, år 1907, som Hinke Bergegren och C. G. Schröder uteslöts ur partiet för sin anarkistiska verksamhet.

Kongressen hölls vid en tidpunkt när Sveriges arbetarrörelse av alla meningsriktningar med sympati och hänförelse följt den första ryska revolutionen och varmt hoppats att den skulle krossa det hatade tsardömet. De visade sin solidaritet med revolutionärerna och med de flyktingar som kom till Sverige, främst från Baltikum, där strejkerna varit många och långvariga.

Redan i februari 1906 hade det bildats en kommitté i Stockholm för att stödja de ryska flyktingarna. Den fick från starten ett anslag på 500 kronor från Stockholms Socialdemokratiska Arbetarekommun. Fackföreningarna bidrog med 6 000 kronor redan i början av insamlingen. Hjälpkommitténs ledare, Hinke Bergegren och Axel Holmström, såg till att pengarna användes för mat och husrum åt flyktingarna, för att ordna arbete åt dem eller för att hjälpa dem att resa vidare till andra länder. Därmed blev Hinke Bergegren officiell representant i kommittén. Han kunde ta emot flyktingarna tillsammans med polismyndigheterna och ställa dem under kommitténs beskydd om de utsattes för förföljelser.

I B-salens lilla foajé hade kommittén ordnat en barsservering där delegaterna bjöds på te, mjölk och smörgåsar. Mellan kongresstimarna hjälpte en del av de svenska partimedlemmarna delegaterna som guider i staden, lyssnade till deras önskemål och lät dem känna ett gott kamratskap. De revolutionära ryssarna trivdes utmärkt i Sveriges vackra huvudstad.

Kung Oscar och polisen kom för sent

Trots polisens vaksamhet kom den dock för sent på det klara med vad som hände i Stockholm våren 1906. Aldrig har Stockholm haft besök av så många bolsjeviker, så många "farliga" revolutionärer som den gången. Det räcker att räkna upp några av namnen, Lenin, Krupskaja och Stalin, Kalinin, Vorosjilov, blivande presidenter, Frunze, Djersjinskij, Jaroslavskij, Lunatjarskij och Vorovskij. Polisen märkte inte heller att ledande mensjeviker, som Plechanov, Axelrod och Dan kom hit från Schweiz under sina riktiga namn.

Det fanns alltså icke mindre än två blivande partiledare och regeringschefer, två blivande presidenter i Sovjetunionen eller rättare dess högsta råd, minst fem blivande folkkommissarier och tre blivande överbefälhavare för Sovjets krigsmakt, blivande chefen för säkerhetspolisen och flera blivande diplomater i främmande länder. Varken förr eller senare har det funnits en

sådan samling av för kapitalismen farliga revolutionärer i Stockholm. Vilken triumf det skulle ha varit för den legendariske stadsfiskalen Stendahl att kunna häkta dem alla åtminstone för utvisning och bura in dem i polishusets trånga celler. Revolutionärerna var vana att söka hålla polisen utanför. De svenska medarbetarna, socialdemokrater och ungsocialister, som på alla sätt hjälpte kongressdeltagarna, hade ingen som helst vana att uppträda konspirativt eller illegalt, men de förstod att de deltog i något som var mycket viktigt för det ryska folket och dess framtid. De aktade sig för att tala om för någon utomstående vad de sysslade med. För att säga det på god vardagssvenska kunde de knipa käft.

Den 25 maj 1906 meddelade ”Vi Oscar med Guds nåde, Sveriges Götös och Vendes konung” i ett dekret till länsstyrelserna och polisen att ”utlänningar inte hade någon ovillkorlig rätt att uppehålla sig här i landet utan är underkastade risken att varda avvisade” om de gör något ”som strider mot lag och ordning, underlåter sin anmälningsskyldighet, lämnar falska uppgifter, eller på annat sätt blandar sig in i här i riket förekommande meningsstrider eller sociala tvister”.

Hur skulle polisledningen kunna ana att dessa människor tolv år senare skulle leda den första segrande socialistiska revolutionen i världen?

Konung Oscar II och polisen var två veckor för sent ute. Den 25 maj var kongressen slut. De farliga fåglarna hade redan flugit utan att få se något svenskt fängelse inifrån.

Hjalmar Branting skrev om kongressen men först en månad efter dess avslutning. När borgarpressen började ana vad som ägt rum ropade exempelvis högertidningen *Vårt Land* om ”nihilistkongressen” i Stockholm som kunde innebära ”de allra värsta vådor för vårt land”. Det trodde inte Hjalmar Branting som i den anförda artikeln en månad senare skrev följande ord vilka nu kan betecknas som en bekräftad profetia:

Det är vår vissa övertygelse, att det band av internationell solidaritet, som denna kongress knutit mellan svenska och ryska arbetarpartierna, skall i en snar framtid visa sig vara ett oändligt mycket säkrare värn för fred och självständighet för vårt land än någonsin miljonerna till Bodenfästningen eller till nya pansarbåtar.

Redan den 9 maj avreste Lenin via Åbo och Helsingfors sedan han först hållit en konferens med de bolsjevikiska delegaterna. Vid återkomsten till Petersburg uppträdde han nästan dagligen vid illegala möten om kongressen och dess beslut. Han talade, den gången under namnet Karpov, på ett stort offentligt möte med talare från olika meningsriktningar och föreslog dem en resolution om det fortsatta arbetet som mötet antog.

”Karpov” lyckades undgå häktning. Nu satte myndigheterna in skärpta åtgärder för att fånga in de revolutionära ledarna och söka hindra en fortsättning av de revolutionära händelserna.

Sommaren 1906 uppstod nämligen en omfattande frihetsrörelse bland bönderna. Arbetarna fortsatte trots terrorn att utlösa nya aktioner och det blev på sina håll väpnade uppror i tsarens krigsmakt, bland annat i Sveaborg i Finland, i Kronstadt och i Reval (Tallin). Tsaren upplöste den första duman men utlyste samtidigt val till en andra дума. I denna nya situation beslöt bolsjevikerna att delta i valet för att avslöja dubbelheten i det tsaristiska spelet.

Nya Sverigevisiter

Mensjevikerna fortsatte att sprida illusioner om tsarens politik och möjligheten att komma fram på den parlamentariska vägen. Partimedlemmarna krävde en ny kongress. Först beslöts att den skulle hållas i Köpenhamn. Ett 100-tal ryssar fick våren 1907 transvisering genom Sverige men de lyckades inte komma längre än till Malmö, då danskarna vägrade dem inresa. Partiet beslöt då att flytta kongressen till London. Kaptenerna på fartygen till England vägrade dock ta de farliga passagerarna ombord innan de fick veta om de skulle bli insläppta i

England.

Det blev förlängd vistelse i Malmö för Lenin och hans kamrater, men de socialdemokratiska tidningarna och arbetarnas organisationer tog sig an deras sak. Med deras hjälp lyckades Lenin och de andra hålla sig kvar i Malmö tills beskedet kom att de skulle få komma in i England.

Den femte kongressen, där bolsjevikerna segrade i alla viktiga frågor, hölls i London mellan 30 april och 59 maj 1907. Vilken väg Lenin reste tillbaka är oss inte bekant men en tid efteråt var han tillbaka i Villa Vasa i Kuokkala i Karelen.

Nu var det definitivt klart att revolutionen slutat med nederlag. Tsarismen satte in alla sina krafter på räfst och vedergällning. Duman upplöstes och den socialdemokratiska fraktionen arresterades. Framför allt jagade ochranans koppel efter Lenin, som måste övergå från den relativt lugna tillvaron i Kuokkala till sträng illegalitet. Snart blev det klart att den enda möjligheten var att gå i ny landsflykt. Resan gick åter genom Finland.

Då Finlands representant i detta nordiska fyrstatsarbete utförligt skildrat de dramatiska händelserna vid denna överresa erinrar jag bara i korthet om att Lenin såg ett par typiska ochranaagenter på tåget och hoppade av på en station före Åbo. När kontaktmannen som skulle möta honom inte såg någon man i kort päls som motsvarade beskrivningen gick han hem. När Lenin kom till Åbo gick han frankt fram till en finsk polis och bad att bli lotsad till kontaktmannens adress. Därifrån fick han ta sig ut till skärgården då ochranan noga vaktade stockholmsbåtarnas avgång. Vägledd av ett par följeslagare och en lykta gjorde han en långpromenad på osäker is, kom i vattnet och var nära att drunkna på vägen till en holme, där han kunde gå ombord på Bore.

När han kom till Stockholm, utan att vara väntad, gick han omedelbart till en adress han kände, till Hinke Bergegrens bostad på Vanadisvägen 15. Där blev han väl mottagen, men Hinke bodde trångt. Lenin fick därför ett rum på Malmstens hotell på Malmskillnadsgatan 63. Han fick en ung och hjälpsam guide, en ung juris studerande från Uppsala som gått med i den ungsocialistiska rörelsen. Denne tillbringade julferierna hos Hinke Bergegren och nu fick han ta hand om den ryske gästen.

Den unge mannen hette Hugo Lindberg och blev senare en av sin tids mest anlidade svenska brottmålsadvokater, samtidigt som han var verksam på andra områden. Han avled några år innan denna bok var påtänkt. Hugo Lindberg hann emellertid skriva ner några minnen, vilka återfinnes i *Dagens Nyheter* (7/6 1964):

Jag beundrade de ryska revolutionärerna, av vilka jag träffat många under hösten 1907, då jag officiellt läste juridik i Uppsala. Det var alltså ganska naturligt att jag träffade Lenin under vinterlovet, som jag tillbringade i Stockholm på inbjudan av Hinke Bergegren. Det var också hemma hos honom som jag sammanfördes med Lenin. Denne ville helt naturligt undvika all offentlighet, men samtidigt hålla sig å jour med händelserna i världen, skaffa sig informationer och kunskaper. Jag var en ung och okänd student, det var väl därför som jag fick uppdraget att tjänstgöra som hans guide under Stockholmsvistelsen. Jag brukade hämta honom på Malmstens hotell i Klarakvarteren, där han bodde, och följa honom till Kungliga Biblioteket och andra informationskällor.

Under dessa Stockholmsdagar var jag några gånger på kvällarna tillsammans med Lenin hemma hos Hinke Bergegren. Jag visste ju redan då att Lenin var en av de ryska revolutionärernas ledare. Men jag kunde väl då inte ana att han skulle bli LENIN. Jag följde ändå med i diskussionerna mellan honom och Hinke. De rörde sig mest om planer för litteratursändningar från Sverige över Grisslehamn och till Finland och Ryssland, men jag minns också att man diskuterade agrarfrågan i Ryssland.

Men det var inte bara politik. Hinke Bergegren hade en vacker sångröst, och han sjöng

Bellman. Han bodde fyra trappor upp på Vanadisvägen, och därifrån hade man då en vid utsikt över Hagaparken. Det är därför jag minns att Hinke bland annat sjöng "Fjäriln vingad syns på Haga".

Hugo Lindberg följde Lenin i staden men vägen gick mest till KB i Humlegården. Vad Lenin främst läste vid besöken förutom de internationella tidskrifterna är icke bekant. Det gissas att han främst höll på med sitt stora filosofiska arbete "Materialismen och empiriekriticismen". Den här gången skrev han in sig i bibliotekets besöksjournal som "John Frey". När han återkom 1910 skrev han däremot sitt verkliga namn "Uljanov". Vid en utställning för några år sedan visade KB en fotostatokopia av en besöksjournal där J. Frey förekommer bredvid namnen Hugo Lindberg och H. Bergegren. Lenin stannade den gången i Stockholm till den 28 december, varefter han reste vidare till kontinenten.

Genom Bergegren hade han fått kontakt med bokförläggare Börjesson i Björck och Börjessons antikvariat. Börjesson var tidigare känd som ungsocialist. I ett brev till Hjalmar Branting skriver Lenin:

Högt ärade partikamrat!

Den som överlämnar detta brev är vår partikamrat. Jag ber Eder att hjälpa henne med råd och dåd. Särskilt har hon uppdraget att uppleta våra socialdemokratiska böcker och dokument i Stockholm och när det är behövt skicka dem vidare. Dessa böcker finns dels i källarrummen i Stockholms Folkets Hus i träkistor, dels kanske hos kamrat Bergegren eller Börjesson (Björck & Börjesson, Drottninggatan 62) .

Jag hoppas att överlämnarskan med Eder hjälp skall bli i stånd att utföra sitt uppdrag som jag anser vara mycket viktigt.

Med bästa hälsning.

Lenin.

Lenin nämner inte att den som överlämnade brevet var hans egen äldre syster Anna Uljanova-Jelisarova. Hon hade särskilt uppdrag att söka bortkomna nummer av *Iskra*, *Vperjod* och *Proletarij*, som han behövde för en utgåva av sina samlade skrifter.

Nu dröjde det ända till 1910 innan han nästa gång gästade Sverige. Nu kom han hit för något som låg allra närmast hans hjärta. Han skulle träffa sin moder och en av sina yngre systrar. Bara en gång tidigare hade modern kunnat göra ett kort besök i Frankrike för att träffa honom. Gång på gång hade han försökt att få henne att flytta till sin utländska vistelseort, men hon ville alltid stanna hos de barn som för ögonblicket behövde henne bäst.

Lenin var starkt fästad vid sin högt begåvade, tappra och okuvliga moder Maria Uljanova. Hon hade från en relativt ombonad tillvaro slungats ut i den revolutionära kampens virvlar. Hennes man avled när unge Vladimir ännu var ett barn, i samma sjukdom som ändade sonens liv. Då var hon ensam med en barnskara som ägnade sitt liv åt den ryska revolutionen och tog alla risker detta medförde.

Sedan äldste sonen dömts och avrättats fortsatte alla hennes barn kampen för att störta tsarismen och kapitalismen. Deras väg var en väg mellan fängelser, deportering och emigration. Hon var alltid den som stod stödjande bakom dem alla, uthärdade gendarmernas smädelser, väntade vid fängelsegallren med matpaket och pengar i hopp att få växla några ord med sina kära. Med obrytbar heroism mötte hon alla förödmjukelser och prövningar.

Nu, 1910, hade Lenin, som skulle delta i Andra internationals kongress i Köpenhamn, funnit ut att det efter kongressen skulle vara möjligt att få träffa henne i Stockholm och länge förberett resan.

Det är mycket intressant att följa de brev som utväxlats mellan mor och son och som delvis publicerats av Krupskaja. Det är ömma och kärleksfulla brev, där Lenin oroar sig för sin moders krämpor och möjligheter till sommarvila och söker lugna henne beträffande de faror han kan möta. Där kan vi läsa i ett brev från Petersburg 1890 hur han på en månad förslösat inte mindre än 38 rubel, av vilka 1 rubel och 36 kopek gått åt till färder med hästspårvagnen. Vi kan följa honom på förvisningen i Sibirien där han jagar harar och skogsfågel utan hjälp av någon hund, hur han i vistelsen i Paris lyckats få en helinackordering på fyra personer för to franc och hans överflödande tacksamhet när han fått ett paket med rysk kaviar, rökt stör och andra läckerheter från modern. ”Vi låter oss väl smaka, och tänker på Volga.”

Före resan till Köpenhamn sänder han ett brev från Paris dagtecknat den 10 april 1910. Vi återger ett avsnitt:

Ditt brev med den nya adressen har jag fått i dagarna — kort förut kom också Mitjas brev. Jag visste inte att er gamla bostad låg så långt från centrum. En timmes färd med spårvagnen — det är verkligen bedrövligt! Här tar spårvagnen till biblioteket en halv timme och redan det tycker jag är ansträngande. Men varje dag en timmes färd och en timmas återfärd — det är bra att ni nu har hittat en bostad i närheten av förvaltningen. Är luften bra i det området? Är det inte för dammigt och stickigt där? Historikern tackar jag så mycket för hans brev. Jag har redan svarat honom.

Vad beträffar vår träff i augusti så vore det helt underbart om bara inte resan anstränger dig för mycket. Från Moskva till Petersburg måste ni absolut beställa sovplatsbiljetter, likaså mellan Petersburg och Åbo. Från Åbo till Stockholm går ångaren Bore som är förträffligt utrustad, farten på öppen sjö varar två—tre timmar, *med bra väder far man som på en flod*. (Lenins kursivering.) I Petersburg finns det returbiljetter. Om det inte vore en så ansträngande tågresan. I Stockholm kan ni tillbringa en underbar vecka.

Nu skulle hon komma. Hon var redan högt uppe i åren, 75 år, och bägge anade kanske att det skulle bli deras sista möte. Lenin mötte sin mor vid Finlandsbåten och lotsade henne till den förhyrda tillfälliga bostaden i det numera rivna huset Kaptensgatan 17. Att det blev en hjärtlig och givande samvaro är uppenbart, men mycket lite är känt om de få dagarna. De hade ju mycket att tala om. Mark Donskoj, den berömde sovjetregissören, som bland annat gjort de oförglömliga filmerna om Gorkijs tre självbiografier från barndomen och ungdomen, vistades för några år sedan i Stockholm där han fullbordade en även i Sverige spelad film om Lenins möte med sin mor i Stockholm 1910. Med hjälp av fru Donskoj och andra författare hade det sparsamma materialet byggts ut till en givande historisk film med en mycket ung begåvad skådespelare i Lenins roll, ”En moders hjärta”. Det var säkert inte lätt att göra den filmen då stadsbilden förändrats mycket sedan 1910. Filmens krav på handling medförde en aktsam dramatisering av ett möte där Lenin talade för ryska emigranter och andra politiska flyktingar i Stockholm. Man har dock följt underlaget med prisvärd trohet till de fakta som är kända.

Detta lilla möte var enda gången i livet som Maria Uljanova fick höra sin son tala offentligt. Hon fick aldrig uppleva honom som ledare av den stora ryska socialistiska revolutionen, som han förberett och arbetat för i hela sitt liv. Hon avled i juni 1916.

I samband med moderns besök i Stockholm övernattade Lenin en eller ett par gånger hos nuvarande borgarrådet Hjalmar Mehrs föräldrar i deras bostad vid Rörstrandsgatan. Boris Mehr var mensjevnik men Lenin hade goda kontakter med honom sedan kongressen 1906, då Mehr var känd för att hjälpa emigranter som passerade Stockholm. Änkefru Sara Mehr minns att hon några gånger ledsagade Lenins moder och syster då de gjorde inköp i Stockholm. Vid ett tillfälle fäste hon sig vid att de mitt i högsommaren köpte varma yllekläder. Fru Mehr undrade i skämtsamt ton om de skulle till Sibirien. Lenins mor och syster skrattade också, men antydde att alla familjens medlemmar i Ryssland när som helst kunde räkna med att bli skickade till Sibirien.

Moderns besök i Stockholm varade en vecka. Lenin följde henne och systemen till båten men han kunde inte gå ombord och ta farväl. Båten tillhörde ett ryskt rederi och han hade riskerat häktning om han gått ombord.

Nu varade hans utlandsvistelse i närmare tio år, ända till 1917.

Rysk smuggelcentral i Folkets hus

Den svenska arbetarrörelsens positiva gensvar på de ryska revolutionärernas begäran om stödåtgärder av olika slag inskränker sig inte bara till de ryska socialdemokraternas fjärde kongress i Sverige. Den rörde sig också under hela tiden fram till första revolutionen om flitig svensk medverkan i de illegala förbindelserna mellan de socialistiska organisationerna i Ryssland, och de revolutionära kämpar som tvingats gå i emigration.

Stockholm var en central punkt i den etapplinje som gick över Sverige. Det gällde brev, litteratur och flygblad som skulle spridas i Ryssland. Det gällde *Iskra*, *Zarja* och andra tidningar som skickades den vägen till vissa delar av Ryssland. Det fanns ett helt litet kommunikationsdepartement i Stockholm. Källarna och garderoberna i gamla Folkets hus på Barnhusgatan var laddade med revolutionär litteratur och dokument som skulle skickas hem och rapporter om verksamheten, flygblad och litteratur som tryckts på illegala tryckerier i Ryssland och skulle skickas den motsatta vägen till information för dem som måste bo i utlandet.

En av de svenska mellanhändernas uppgifter var att paketera om sändningarna och förse dem med nya varubeteckningar som motsvarade paketens tyngd. Krupskaja berättar att en av de mest använda var ”piva”, det ryska ordet för öl. Gick paketen fram fick avsändaren en brevlapp där mottagaren nämnde att han nyss hade festat på öl. Hon berättar också att mycket av ”ölet” kom bort, kanske därför att paketen blivit stora och misstänkta.

Gendarmerna snokade överallt. I det finska gendarmeriets arkiv har Dasjkov hittat berättelser om att propaganda smugglats från Sverige i särskilt sydda överrockar med många fickor, i blomsterkorgar och möbler, i Finlandsbåtarnas kaptenshytter, under kolhögarna och i besättningens koffertar och sjösäckar. En viss ”Beckman” for på skidor över Bottniska viken med sådana paket, men de beslagtogs i Uleåborg. En köpman Aulin fick besök av ”välklädda personer”, som kom från Torneå. Då stängdes den etappen. De finska järnvägsmännen, även en del stationsbefäl, var solidariska och blundade.

Redan före världskriget konstaterade de tsaristiska myndigheterna att större delen av de illegala transporterna kom från Sverige över Finland, även om mycket gick de södra vägarna.

Blivande statsråd — kurir med halvsulat Leninbrev

Transporterna norra vägen blev av ännu större betydelse under första världskriget då de andra vägarna stängdes.

Då hade Lenin många medarbetare placerade i Stockholm. Den främsta av dem, Aleksandra Kollontay, blev utvisad från Sverige 1914 för att hon hållit ett antimilitaristiskt tal. Utvisningen blev ett av årets främsta debattämnen vid remissen i riksdagen där både Branting och Z. Höglund angrep de svenska myndigheternas åtgärd. Den utvisade återvände senare som Sovjetunionens ambassadör i Stockholm, den första kvinnliga ambassadören i historien. Hennes dåvarande make Sjljapnikov var under första världskriget kvar i Stockholm och tidvis också Bucharin, Pjatakov och senare Radek.

Då fick transitotransporterna av revolutionär litteratur ännu större omfattning. När det gällde särskilt viktiga saker, exempelvis Lenins brev till hemlandet, måste man söka borgerliga personer eller annat känt folk, som man trodde vara mera skyddade för tsarpolisens

närgångenhet.

En av dessa resor, då en blivande medlem av Sveriges regering anlätades som kurir, är så intressant att vi bryter kronologin och berättar den redan nu, i kapitlet om den revolutionära smugeltrafiken över Sverige och Östersjön. När jag år 1945 under signatur (Carsten Halvorsen) skrev om Aleksandra Kollontays liv fram till 1917, visste jag att en dåvarande medlem av den svenska regeringen under krigsåren anlätats för en sådan hemlig transport. Den pikanta nyheten antydde jag, utan att nämna namn, eftersom kuriren i fråga vid denna tidpunkt var social- och inrikesminister i Sverige.

Nu ringde jag upp förra statsrådet Gustav Möller och frågade om han hade något emot att historien publicerades. Han bekräftade uppgiften och meddelade att han själv efter sin avgång ur regeringen berättat om färden i två självbiografiska artiklar i Vi nummer 2 och 2 1952, som jag inte tidigare observerat.

I dessa artiklar, vilka rubricerats ”Med brev från Lenin i skosulan” och ”Vi riskerar att bli hängda allihop”, berättade Möller att han sade ja till Sjljapnikovs förslag att han över Torneå skulle resa till krigets Petrograd och överlämna ett brev, som dåvarande expeditören i Stockholm socialdemokratiska arbetarkommun, Albert Forsell, som förut varit skomakare, lagt in under den nya halvsulan i en sko. I Petrograd skulle han söka upp en viss herr Sachs som hade korsettfabrik i staden, hälsa från Alexander och lämna skorna. Han var strängt varnad för att tala tyska i Ryssland under kriget. Under stor spänning gick han igenom tullen, men allt gick smärtfritt.

Värre blev det när han kom till korsettfabriken. Den skäggige mannen Sachs förklarade att han inte kände någon Alexander och inte ville ha något paket. Under den oroliga väntetiden inledde Möller förhandlingar med ryska bokförlag vilket var hans camouflage för överresan. Dagen efter gick det bättre på korsettfabriken. Nu var sonen där, Möller hade fått felaktigt förnamn och fadern hade inte en aning om sonens revolutionära verksamhet. Nu var den delen av uppgiften slutförd men Möller tyckte sig märka att han stod under ständig observation. Öron ökades när han inför återfärden anförtroddes den bok, som skulle föras till Sverige, där svaret på brevet var inskrivet med osynligt bläck. Ännu värre blev det när Sachs inför avresan sade:

Hälsa Alexander, att brev liknande det ni medfört under inga omständigheter, vilka försiktighetsmått man än iakttog, finge sändas i fortsättningen. Vi riskerar att bli hängda allihop.” Möller fortsätter: ”Det lät synnerligen lugnande ... Det är möjligt, att all den skuggning jag tyckte mig iaktta bestod av hjärnspöken. Jag hade läst ganska mycket om tsarismens hemliga polis. Jag befann mig ute i en minst sagt farlig expedition, och jag hade alla mina sinnen på helspänn. Under tre dagar före min hemresa hände åtskilligt som ökade min spänning.

Han väntade länge på den polischef som kunde ge tillstånd till återresan. Denne var ofta på stora middagar och fick inte störas. När Möller väntat i två dagar sökte han få någon ställföreträdare att skriva på passet, men varnades för att han bara skulle komma till gränsen och sedan bli sänd tillbaka. I hans öron ringde orden ”vi riskerar att bli hängda allihop”. Till slut gick han och lade sig på tåget och vaknade i Helsingfors och sen gick det bra i fortsättningen. Den svenske tullmannen i Haparanda tyckte det var märkvärdigt att han kunde få med sig så mycket böcker. ”De lägger alltid beslag på alla böcker.”

Rädd är nog icke det rätta ordet för min sinnesstämning, icke ens efter varningarna jag fått. Det förefaller otroligt att jag utan vidare kunde falla i djup sömn innan jag nådde finska gränsen om jag varit rädd. Att jag befann mig i spänning — och mycket stark och intensiv spänning — vid avresan från Ryssland är emellertid ett faktum och, tycker jag fortfarande, ett välmotiverat faktum.

Äventyret var slut. Men nog tydde allt på att jag haft en oändlig svintur hela tiden. Några månader efter min återkomst till Stockholm fick jag veta, att brevet som kunnat hänga alla som befattade sig

med det hade skrivits av Lenin. Jag hade aldrig frågat för vems räkning jag ytterst gjorde min resa, övertygad om att ju mindre jag visste om detaljer, om polisen ville utfråga mig, desto bättre för mig själv.

Den blivande högste chefen för polisen i Sverige, inklusive säkerhetspolisen, har således gjort en värdefull och inte helt riskfri insats i förberedelserna för den socialistiska revolutionen i Ryssland!

Lenins kamp mot kriget

Lenins kontakter med svensk arbetarrörelse före krigsutbrottet 1914 rörde sig således i väsentlig grad om den hjälp som ett förbjudet och illegalt arbetande parti sökte och fick av sina meningsfränder i andra länder.

Den svenska socialdemokratin och de ryska bolsjevikerna och mensjevikerna och en del andra grupperingar tillhörde den socialdemokratiska internationalen.

Debatten mellan de revolutionära marxisterna och den revisionistiska oppositionen mot marxismens grundtankar, som inleddes i Tyskland av Eduard Bernstein med hans arbete, ”Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter” (1899) var den stora frågan i hela den socialdemokratiska internationalen efter sekelskiftet. Man märker dock ingen återklang av dessa debatter i breven som Lenin sände till Branting och andra kontaktadresser i den svenska rörelsen. Lenin var en av de främsta kämparna mot revisionismen.

I de arbeten där Lenin följer kapitalismens och imperialismens och arbetarrörelsens utveckling under denna tid berörde han ibland svenska företeelser. Särskilt uppehåller han sig i sina arbeten om nationalitetsfrågan vid brytningen mellan Sverige och Norge 1905 och unionsupplösningen, som ett gott föredöme. Särskilt understryker han att det främst var Sveriges arbetarrörelse som kämpade för en fredlig lösning medan den borgerliga reaktionen ville ha krig.

Vi förbigår detta, då det behandlats i den norska delen. I andra verk och artiklar nämner Lenin exempelvis den omfattande emigrationen från Sverige till USA under senare hälften av 1 800-talet och 1900-talets första decennier och bakgrunden till densamma. Lenin följde också uppmärksamt den svenska storstrejken 1909 och tsarens besök i Sverige 1908.

Kampen mot det hotande kriget hade alltid varit en dominerande fråga för Lenin. Det var Lenin, Rosa Luxemburg och mensjeviken Martov som utformade följande avsnitt i den av August Bebel framlagda resolutionen vid Andra Internationalens kongress i Stuttgart 1907.

Om ett krigsutbrott hotar, så är de arbetande klasserna och deras parlamentariska representanter i de deltagande länderna förpliktade att med understöd av Internationella socialistiska byråns sammanfattande verksamhet uppbjuda allt, för att förhindra krigets utbrott genom användande av de medel, som synes dem verksammast och som naturenligen ändrar sig, allt efter som klasskampen och den allmänna politiska situationen skärpes.

Ifall kriget dock skulle bryta ut, är det en plikt att kämpa för, att det snabbt upphör, och med alla krafter sträva därefter, att den ekonomiska och politiska kris, som kriget framkallat, utnyttjas till att väcka folket och därigenom till att påskynda det kapitalistiska klassväldets avlägsnande!

Denna formulering upprepades och underströks både på kongressen i Köpenhamn 1910 och på den stora fredskongressen i Basel som inleddes den 17 november 192, när stadens domkyrkoklockor ringde samman 555 delegater från 27 nationer till kamp för den hotade freden. Där utformades för första gången i Internationalens historia ett kampprogram mot de härskande klassernas krigsförberedelse.

Då kändes redan det annalkande kriget i luften. Först genom Agadirkrisen med den tyska kanonbåten Panthers uppträdande i den marockanska staden och den våldsamma spänningen

mellan Tyskland och Frankrike. Senare genom Italiens krig mot Turkiet om Tripolis, vilket följdes av kriget mellan Turkiet och Balkanstaterna och spänningen mellan tsardömets och det österrikiska kejsardömets imperialistiska planer beträffande Balkanländerna. Resolutionen från Basel är det främsta antikrigsdokumentet från denna tid. Det visar att Internationalen kunde ha hejdat de imperialistiska regeringarnas planer. Den inleddes med Lenins och Rosa Luxemburgs formulering från Stuttgartkongressen. I fortsättningen heter det:

Övertinnandet av antagonismen mellan Tyskland å ena sidan samt England och Frankrike å andra sidan skulle avlägsna den största faran för världsfreden, försvaga maktställningen för tsarismen, som utnyttjar denna motsättning, omöjliggöra Österrike—Ungerns överfall på Serbien och säkra världsfreden. På detta mål måste därför Internationalen framför allt rikta sina bemödanden.

Kongressen slår fast, att hela den socialistiska Internationalen är enig i fråga om dessa utrikespolitikens grundsatser. Den uppfordrar arbetarna i alla länder att emot den kapitalistiska imperialismen ställa kraften av proletariatets internationella solidaritet. Den varnar de härskande klasserna i alla stater för att ytterligare genom krigsaktioner skärpa det masselände, som det kapitalistiska produktionssättet framkallar. Den kräver med eftertryck, att freden upprätthålles. Regeringarna bör inte glömma, att de under det nuvarande tillståndet i Europa och arbetarklassens stämning inte utan fara för Sig själva kan lösösläppa kriget. De bör påminna sig, att det tyskfranska kriget hade till följd Kommunens revolutionära utbrott, att det rysk-japanska kriget satte de revolutionära krafterna hos folken inom det ryska riket i rörelse, att de militära och marina kapprustningarna i oerhörd grad tillspetsar klasskonflikterna i England och på det europeiska fastlandet samt framkallat väldiga strejker.

Proletariatet är medvetet om, att det i detta ögonblick är bäraren av mänsklighetens hela framtid. Proletariatet kommer att uppbjuda all sin energi för att förhindra att blomman av alla folk, vilka hotas av massmordets, hungersnödens och pestens alla fador, tillintetgöres.

Så vänder sig kongressen till er, proletärer och socialister i alla länder, med uppmaning att i denna avgörande stund låta er stämma höras! Förkunna er vilja i alla former och på alla platser, höj er protest med allt eftertryck i parlamenten, förena er i massor till stora demonstrationer, utnyttja alla medel som organisationen och proletariatets styrka lägger i era händer! Se till, att regeringarna ständigt har proletariatets vaksamma och lidelsefulla fredsövilja för ögonen! Ställ så emot utsugningens och massmordets värld proletariatets värld av fred och folkförödring!

Baselbesluten saboterades av ledningarna

Partier som utfäst sig att hindra ett krigsutbrott med hjälp av masstrejker och andra revolutionära medel måste noggrant förbereda sådana aktioner i en tid av uppenbar krigsfara. Arbetarmassorna var i rörelse sommaren 1914 med massmöten och stora antikrigsdemonstrationer. Partiledningarna i Tyskland, Österrike och andra länder gjorde däremot allt för att dämpa massornas kampvilja mot kriget. De vidtog inga åtgärder för att använda de kampmedel som föreslagits i Basel. Tvärtom inledde framför allt ledarna för den tyska socialdemokratin kontakter med regeringen och på sistone även med den militära ledningen för att bromsa arbetarnas manifestationer och att avleda intresset från de egna regeringarnas uppenbara krigsförberedelser genom att tala om det allvarliga hotet från tsarens reaktionära regering.

Detta möjliggjorde de tyska och österrikiska regeringarnas samspel om krigsförklaringarna mot Serbien, Ryssland och Frankrike. Efter mordet på socialdemokratins främste ledare i Frankrike, Jaurès, slöt även de franska socialdemokratiska ledarna upp kring sin krigsregering. Englands regering förklarade krig efter den tyska inmarschen i Belgien.

För Lenin, som hoppats att alla socialdemokratiska partier skulle sätta in all sin kraft mot kriget enligt riktlinjerna från Basel, och för alla fredens vänner blev detta ett fruktansvärt slag. Från den stunden talar Lenin om Andra Internationalens sammanbrott, om de socialdemo-

kratiska ledningarnas förräderi i krigsländerna, om deras socialchauvinism och öppna deltagande i det imperialistiska kriget. Från den stunden betraktar han Andra Internationalen som sprängd och börjar arbetet för att samla de revolutionära och krigsfientliga krafterna på nytt.

I den svenska arbetarrörelsens vänster betraktade vi på den tiden Karl Liebknecht som en fana för dessa revolutionära krafter, den ende som hade mod att säga nej till krigskrediterna. Karl Liebknecht framträdde i augusti 1914 på den socialdemokratiska riksdagsfraktionens möte, tillsammans med fjorton andra, med förslaget att socialdemokraterna skulle säga nej till krigskrediterna. När förslaget röstades ned böjde sig Liebknecht liksom de andra för den stränga partidisciplinen som rådde i gruppen. Han röstade för krigskrediterna vid den första omröstningen. Först vid nästa omröstning, i december, sade han sitt modiga nej och tog alla konsekvenser med kommendering till frontområdet och förföljelser.

Det var inte lika allmänt bekant att det fanns en socialdemokratisk riksdagsfraktion, eller rättare två, som ända från krigets första dagar sade ett klart nej till kriget och krigskrediterna. Det var den bolsjevikiska fraktionen i den tsaristiska duman, som hellre tog illegalitet och förvisning till Sibirien än de godkände tsarens krig. De fick i den situationen även stöd av de mensjeviker som då tillhörde duman.

Mensjevikernas främste ledare Plechanov och en del andra mensjevikledare och anarkistledaren furst Krapotkin slöt däremot upp kring tsarregeringens imperialistiska krig.

Under dessa veckor och månader utformade Lenin sin och det bolsjevikiska partiets linje, som blev vägledande för den fortsatta kampen mot kriget. Det var då han ställde parollen om nederlag för den egna regeringen och det imperialistiska krigets förvandling till inbördeskrig.

Detta var Lenins konkretisering av parollen från Basel att regeringarna inte utan fara för sig själva kan lössläppa kriget och påminnelsen om ”att det tysk-franska kriget hade till följd kommunens revolutionära utbrott och att det rysk-japanska kriget satte de revolutionära krafterna hos folken inom det ryska riket i rörelse”.

Nu började Lenin undersöka var han i de olika länderna kunde finna meningsfränder som var beredda att stödja hans revolutionära linje.

Vid Internationalens kongress i Köpenhamn 1910 hade han första gången träffat Z. Höglund. Den 27 oktober 1914 skrev han till Sjljapnikov, en rysk bolsjevik, som tillsammans med Aleksandra Kollontay företrädde bolsjevikerna i Stockholm under dessa år:

Ta upp kontakt med Höglund, en ung svensk socialdemokrat, ledare för ”oppositionen”, läs vårt manifest för honom (referera till mej, vi träffades i Köpenhamn). Undersök om vi kan finna en ideologisk anknytning (han är bara en naiv, sentimental antimilitarist. Just dem måste man också säga, att om man inte ställer inbördeskrigsparollen, så blir man kvar hos opportunisterna och chauvinisterna).

Samme Sjljapnikov, Kollontays dåvarande make, framförde på det svenska socialdemokratiska partiets kongress i november 1914 under täcknamnet Bjelenin en hälsning från Lenins parti, där den tyska socialdemokratins hållning betecknades som ett förräderi mot Internationalen.

Sjljapnikov-Bjelenin talade om den ryska massrörelsen och arbetarnas strejker på mobiliseringsdagen. De väntade att arbetarna i väster skulle följa exemplet:

Vi antog att vi där skulle finna stöd och få höra en väldig maning till strid mot bourgeoisins djävulska sammansvärjning. Men den hårda verkligheten bragte oss något helt annat. Regeringspressen och de borgerliga tidningarna samt från utlandet återvändande landsmän lät oss veta om förräderiet av ledarna för den stora tyska socialdemokratin och därefter även av många

andra ... Vårt partis ledning och dess huvudorgan *Sotsialdemokrat* uppträder mot den internationella opportunisten och uppmanar alla proletarietets revolutionära element i alla länder till den kamp för världsproletariatets intressegemenskaps skull.

Trots att Hjalmar Branting var känd som ententevän och hoppades på engelsk-fransk seger i kriget, föreslog han att kongressen ”om möjligt enhälligt och utan debatt skulle uttala ett beklagande av den ryske gästens yttrande”. Då tog Z. Höglund till orda och förklarade (Höglund, *Från Branting till Lenin*, s. 23) att Brantings förslag inte kunde accepteras då ”i det svenska partiet fanns partivänner som ansåg att tyskarna begått ett förräderi” och yrkade att intet uttalande skulle göras.

Det blev votering, varvid Branting segrade mycket knappt, med 54 röster mot 50.

Höglund nämner dock inte att detta var en votering för eller emot Lenin. Om man tar bort de tre första bokstäverna i Sjljapnikovs täcknamn Bjelenin framträder den verkliga författaren. Det var Lenin själv som formulerat hälsningen och sänt den från Schweiz.

Samarbetet mellan Lenin och vänsterriktningen inom Sveriges arbetarrörelse kom främst till uttryck i Zimmerwaldkonferensen och Zimmerwaldrörelsen.

Redan år 1915 hade man kommit så långt att man trots alla gränsspärrar kunde hålla en mindre konferens med revolutionära marxister, kautskyaner och pacifister, som ville rådslå om kampen mot kriget. Den föregicks av andra mindre konferenser.

De socialdemokrater som stödde krigsregeringarna höll skilda, mindre konferenser på var sin sida om frontlinjerna. Det schweiziska partiets första inbjudan till en konferens över fronterna avlogs av alla de nordiska partierna. De lystrade endast till kallelser från Internationalens gamla ledning, Internationella socialistiska byrån, som nu verkade i Holland.

En kvinnokonferens kunde sammankallas till Bern i mars, tack vare Clara Zetkins energiska arbete. Det visade sig svårt att uppnå enhet mellan de revolutionärer och de pacifister och centerlement som samlats till konferensen, men det var den första som samlat delegater från båda de krigförande lägren.

Det samma gäller den internationella ungdomskonferensen som också sammanträdde i Bern i påskhelgen 1915. Den betecknade visserligen kriget som ett resultat av de kapitalistiska regeringarnas imperialistiska politik, men röstade emot den av bolsjevikerna föreslagna resolutionen.

Konferensen i Zimmerwald

Inbjudare till, Zimmerwaldkonferensen var de italienska och schweiziska socialdemokratiska partierna. Centerlementen hade majoritet på konferensen. Lenin hade arbetat intensivt för att skapa en plattform för det som senare blev bekant som Zimmerwald-vänstern och direkt genom sina representanter sökt dra dit folk som kunde verka för denna revolutionära linje i fortsättningen. Dit räknade han de svenska representanterna Z. Höglund och Ture Nerman. Höglund representerade den svenska ungdomsrörelsen och Ture Nerman den norska. De hade före konferensen sammanträffat med Alexandra Kollontay, som då vistades i Holmenkollen i Norge och på förhand fått Lenins förslag och paroller för konferensen.

Den måste hållas under strängt konspirativa former. Delegaterna tog sig på skilda vägar till Bern, där de utgav sig vara en ornitologisk expedition som var ute och tittade efter sällsynta fågelarter.

I bussar och med hästfordon for de till den hemliga mötesplatsen, ett värdshus i byn Zimmerwald, 10 kilometer från Bern. Kvällen förut hade Zimmerwaldvänstern tagit form vid en konferens med de delegater som väntades kunna vinnas för Lenins linje. Det visade sig dock

att alla inte var beredda att acceptera hans, revolutionära taktik och paroller.

I själva Zimmerwaldkonferensen deltog 37 delegater från 12 europeiska länder. Tyskarna var den största gruppen med o delegater. Karl Liebknecht hade inte fått någon möjlighet att delta. Från första stund blev konferensen, en skarp principiell kamp mellan den av Lenin ledda vänstern och de centristiska eller mera högerbetonade grupperna. Bland mera bekanta deltagare nämner vi Ledebour, Meyer, Julian Borchardt och Berta Thalheimer från Tyskland, Serrati,

Lazzari och Modigliani från Italien, Axelrod och Martov från de, ryska mensjevikererna, Tsjernov och Natanson från de ryska socialrevolutionärerna, Trotskij från gruppen Nasje Slovo, Merrheim från de franska metallarbetarna, Warski och Radek från Polen, Rakovskij från Rumänien och Kolarov från Bulgarien samt Grimm och Platten från Schweiz. Från Englands oberoende arbetarparti, Mac Donalds parti, som då förde en pacifistisk politik, hade F. W. Jowett och Bruce Glasier utsetts till delegater och från BSP Edvin C. Fairchild. Engelska regeringen hade dock vägrat dem pass för resan.

När mer än 50 år gått efter konferensen kanske någon tycker att det var en bra liten sammankomst och undrar hur den kunde tillmätas så stor betydelse. Det är svårt för nutids-människor att föreställa sig hur fullständig avspärningen var när större delen av Europas folk massmördade varandra från de leriga skyttegravarna för att erövra några hundratal meter av ett ödelagt och sönderskjutet slagfält intill nästa motoffensiv. Det är svårt att föreställa sig hur mörkt och utsiktslöst läget tedde sig.

Efter kvinno- och ungdomskonferensen möttes nu 37 framträdande ledare för de socialdemokratiska partierna och fackföreningsrörelsen från bägge de krigförande blocken, från Tyskland och Ryssland, Italien och Frankrike. Italien tillhörde centralblocket med Tyskland och Österrike, men hoppade av till motsatta parten och gick med i kriget fyra månader tidigare, den 23 maj. England skulle också varit representerat om delegaterna kunnat få pass. Men även bland dessa 37 deltagare, som fördömde kriget som ett imperialistiskt krig och manade till kamp för freden, fanns det en djup klyfta mellan dem som höll på Lenins klart revolutionära linje om det imperialistiska krigets förvandling till inbördeskrig mot den egna regeringen och de centristiska och pacifistiska delegaterna, som kunde vara radikala i ord men som inte ville bryta med de ledare som öppet stödde krigsregeringarna. Till Zimmerwaldhögern hörde inte bara Kautsky, som inte var med på konferensen, men som senare blev den främste motståndaren till den socialistiska revolutionen i Ryssland. Dit hörde också Eduard Bernstein, revisionismens och antimarxismens främste ledare.

Självklart blev det sega och våldsamma debatter på konferensen där den av Lenin ledda vänstern var i minoritet, främst på grund av att nära nog hela den tyska gruppen var på andra sidan. Med 59 röster mot 12 antogs ett förslag av Grimm att det låg utanför konferensens ram att fatta beslut om resolutionens innehåll och att förslagen skulle överlämnas till den ständiga kommission som skulle väljas. Däremot beslöt vänstern att ansluta sig till konferensens manifest sedan den föreslagit och delvis fått in en rad ändringar. Vänstern följde därvid principen att samgå med alla krafter som visade åtminstone någon vilja att kämpa mot kriget och chauvinismen. Lenin var övertygad om att kampens logik så småningom skulle leda in en del av de vacklande på den radikala väg som han hade visat.

Lenin, som helt ägnade sitt liv åt revolutionen och socialismen, hade ytterligt små anspråk beträffande sina personliga levnadsbetingelser. Z. Höglund hör till de många som har berättat om hans primitiva bostad i Bern under emigrationen. Han skildrar Lenins och hans kamraters glädje när Höglund lovade att Zimmerwaldvänstern skulle få lika mycket som högerns kommission hade fått, eller 300 svenska kronor. Revolutionärerna i emigrationen hade alltid bekymmer med pengar och särskilt svårt var det under kriget. Lenin behöll sina enkla vanor

även sedan han blivit ledare för den revolutionära regimen i ett av världens största länder.

Trots bristen på pengar och hjälpmedel nedlade han ett utomordentligt arbete på förstudierna till alla sina verk och på att vidga sin överblick av det som hände i världen. Vi tar ett litet exempel därför att det snuddar vid ett svenskt namn. I en Moskva-utgåva av Lenins anteckningar, notiser och anmärkningar till c:a 150 böcker och hundratals andra publikationer och artiklar som han gått igenom för sitt stora arbete om imperialismen 1916 har Knut Bäckström hittat och i korthet refererat hans motiv till ett arbete av den svenske professorn Gustav F. Steffen (Aftonbladet 19/7 —67 sid. 4-5). S., som blev socialdemokratisk förstakammarledamot utan att då tillhöra partiet sedan han presenterat sig som ”en kandidat av de få i en högre mening bildade, socialkunniga och världserfarna sorten”, ”som arbetar på en vetenskapligt bättre åskådning än marxismen”, blev under första världskriget en av de krigsaktivister som ville att Sverige skulle gå med på Tysklands sida i kriget mot Ryssland. Tillsammans med Otto Järte och Yngve Larsson uteslöts han ur socialdemokratiska partiet, där han omsider gått med. Anledningen var deras medarbetarskap i aktivistboken ”Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning”.

Det Lenin läste var Steffens bok ”Weltkrieg und Imperialismus” som utkom i en lyxupplaga i krigets Tyskland, men inte i Sverige. Till en början gör Lenin täta citat ur boken i sina anteckningar. Snart börjar han förse dem med ironiska utrops- och frågetecken, särskilt när han möter meningar som ”imperialismen är en rent psykisk faktor” eller ”den sociala fantasin är imperialismens moder”. Efter att ha nått slutet på boken skriver Lenin: ”Det lönar inte mödan att läsa denna Dreck!”

De två svenska delegaternas anslutning till Lenins vänsterlinje i Zimmerwald ledde till att Lenin noga följde vad som hände i den svenska arbetarrörelsen. Vid Zimmerwaldrörelsens andra kongress i en annan schweizisk by, Kienthal, var Sverige på grund av passvårigheter icke representerat. Där var vänstern något starkare än i Zimmerwald men alltjämt i minoritet.

I sina brev till Aleksandra Kollontay, som efter utvisningen från Sveriges vistades i Norge, och till Sjljapnikov och andra representanter för de bolsjevikerna som arbetade i Stockholm återkommer han ständigt till den svenska oppositionens kamp.

Lenin kämpade med hela sin lidelse och viljekraft för att det blodiga kriget skulle avlösas av socialistiska revolutioner där de krigströtta soldaterna skulle vända vapnen mot de regeringar som bar ansvaret för dessa fruktansvärda lidanden och dessa strömmar av blod. Han gjorde allt för att övertyga den skandinaviska vänstern att dess avvärningskrav och dess pacifistiska paroller i övrigt inte hade något gemensamt med den revolutionära socialismen. I utförliga artiklar om ”Avvärningskravet” och om ”Socialismen och fosterlandsförsvaret”, vilka efter revolutionen utgavs som broschyrer på svenska, i ett flertal artiklar och i brev till Alexandra Kollontay och andra kamrater tog Lenin upp denna fråga. Vi återger några citat:

Bourgeoisins beväpning mot proletariatet är en av de mest betydande, grundläggande, viktigaste fakta i nuets kapitalistiska samhälle.

Och inför ett sådant faktum föreslår man de revolutionära socialdemokraterna att uppställa fordran på avvärning! Det är detsamma som att fullständigt uppge klasskampens ståndpunkt samt varje tanke på revolution. Vår lösen måste vara: proletariatets beväpning för att besegra, expropriera och avvärna bourgeoisin.

Endast efter det proletariatet har avvärnat bourgeoisin kan det, utan att bli sin världshistoriska uppgift otrogen, kasta alla vapen på sopbacken och proletariatet skall otvivelaktigt också göra detta, men först då och i intet fall tidigare.

Jag anser att denna fråga (liksom alla socialdemokratiska taktikfrågor för närvarande) endast kan ställas i förbindelse med en värdering av (och med hänsyn till) opportunismen. Och det är klart att

”avrustningen” som en taktisk paroll är opportunism. Därtill efterbliven, den luktar småstat och avlägsenhet från kampen, den torftiga synpunkten: ”min koja ligger längst bort”.

Gång på gång beklagar han också att det är så svårt att få den svenska och norska vänstern att ta klar ställning för Zimmerwalds vänster, utan vanligen framställer Zimmerwaldrörelsen som en enhet utan att klargöra skillnaden mellan den opportunistiska centern, som inte vill bryta med de chauvinistiska partiledningarna, och den revolutionära vänstern. Han förvånas över att inte ens erfarenheten från den svenska fredskonferenser” (1916) och de hårda domarna efteråt lett till ett klarare ställningstagande.

”Dyra A. M. (Aleksandra Michailovna)

Beträffande de svenska och norska vänstermännen hoppas jag att ni gör allt för att få ordning på saken. Hittills har ingenting fått fast form. Ingenting! Bara ord. Inte ens formell anslutning till vänstern, inga ordentliga förbindelser med oss, ing-en-ting. Och allt detta efter Höglunds-affären!! Vad är det för folk?

Ni vet naturligtvis att Huysmans har sammankallat de neutrala till den 26 juni. Man måste försöka få någon av ”de våra” från de skandinaviska länderna och noga genomtänka hans uppträdande. Var vänlig skriv oss snarast (för att vi skall kunna komma överens) ifall det finns något hopp i detta avseende.

Finns det något hopp om ändring av domen över Höglund? Hetsen är oerhörd, otrolig!!!

Handslag

Er Lenin

Den av det socialdemokratiska ungdomsförbundet inkallade fredskongressen i Stockholm 1916 och häktningen och den hårda domen mot Z. Höglund och två andra kongressdeltagare följdes som synes noga av Lenin och kommenteras ofta i hans artiklar och brev.

Den fortsatta striden mellan den svenska partiledningen och oppositionen och den väntade brytningen, som förebådade ett nytt vänstersocialistiskt parti, bildat av dem som icke böjde sig för partiledningens ultimatum, återkommer också ständigt i artiklarna och korrespondensen.

Zimmerwaldvänsterns idéer var inte någon mera betydelsefull faktor vid denna brytning. Striden stod främst om inrikespolitiken. Den rörde främst ”ministersocialismen”, frågan om socialdemokratin skulle ingå i en koalitionsregering med den borgerliga vänstern, republikkravet, rustningsfrågorna samt partidisciplinen och den så kallade munkorgsstadgan.

Breven visar att Lenin tyckte att oppositionen var brokigt sammansatt och allt för obestämd. Han manade sina vänner att söka hjälpa de svenska kamraterna till klarare riktlinjer i de mera väsentliga frågorna. När brytningen blev oundviklig och det nya partiets kongress förebådats strax före utbrottet av marsrevolutionen i Ryssland den 5 mars 1917 skrev Lenin ett av de längsta breven till Aleksandra Kollontay av vilket vi återger de viktigaste avsnitten:

Värderade Aleksandra Michailovna!

Tidningsmeddelanden talar om sammankallandet av en kongress av de unga i Sverige till den 12 maj för bildandet av ett nytt parti på ”Zimmerwaldsprincipen”.

Detta meddelande oroar och upprör mig, det måste jag erkänna. Ty ”Zimmerwald” har gjort klar bankrutt och ett bra ord tjänar återigen att överskylla ruttonheten. Zimmerwaldmajoriteten, det är Turati & Co., Kautsky med Ledebour, Meerheim — alla har övergått till socialpacifismens ståndpunkt, som fördömdes så högtidligt (och så resultatlös) i Kienthal. Kautskys & Co:s manifest av 7 januari 1917, en rad resolutioner av det italienska socialistiska partiet, Meerheim-Jouhaux”, Longues-Bourderons (plus Raffin-Duganses i samförstånd med Renaudel)-resolutioner, betyder de inte Zimmerwalds bankrutt? Och Zimmerwald-”centern” — R. Grimm, som den 7 januari 1917

ingick förbund med socialpatrioterna i Schweiz för kamp mot vänstern!! Grimm, som skäller på socialpatrioterna i alla länder utom de schweiziska, vilka han försvarar! C'est dégoûtant! Jag är utom mig av raseri över dessa skurkar; det är motbjudande att höra dem och om dem och ännu mer motbjudande att tänka på arbete tillsammans med dem. Det är rena komedin!

Den svenska vänstern är säkerligen till sin majoritet uppriktig. Detta är klart. Man måste på något sätt hjälpa den före den 12 maj att i förväg fatta hela faddheten i socialpacifismen och kautskyanismen, hjälpa dem att förstå hela nedrigheten hos Zimmerwaldmajoriteten, hjälpa dem att utarbeta ett bra program och en bra taktik för det nya partiet.

Vi (alla vi, vänstern i Sverige och alla som har möjlighet till förbindelser med dem) måste samla oss, anstränga oss att hjälpa, ty detta ögonblick i det svenska partiets, i den svenska och skandinaviska arbetarrörelsens liv är avgörande.

Ni läser ju svenska (och talar det med). På Er är lagd en stor portion ansvar, såvida vi inte med "internationalism" menar "min koja ligger längst bort".

Jag är övertygad om att Ni kommer att göra mycket. Jag skulle vilja samla, förena alla vänstermän för hjälp åt svenskarna i ett så svårt ögonblick i deras liv. Skulle det inte vara möjligt att organisera grupper av ryska bolsjeviker och vänstermän i Kristiania (Oslo), Köpenhamn och Stockholm, vilka behärskar svenska och har möjlighet att hjälpa till med denna sak? Fördela arbetet: samla viktiga dokument och artiklar (jag har fått mig tillskickad Nermans polemik mot Mauritz Västberg i Politiken den 28 juni med rubriken "Först program sedan ett nytt parti" men jag kunde inte förstå den), utarbeta som hjälp åt dem teser; publicera en rad artiklar till hjälp åt dem. Svenskar, som kan skriva på tyska, franska eller engelska, skulle också kunna bli med i en sådan grupp.

Vad tror Ni om detta, är det möjligt eller inte? Lönar det sig med detta besvär?

Enligt min mening lönar det sig men jag är naturligtvis så här på sidan om inte i stånd att bedöma det. Jag ser bara och känner absolut säkert, att frågan om programmet och taktiken för den nya socialismen, den verkligt revolutionära marxismen, men inte den smutsiga kautskyanismen, står på dagordningen överallt. Det ser man också i Socialist Labour Party och "The Internationalist" i Amerika, av uppgifter från Tyskland (vänstermännens resolution av den 7 januari 1917) samt från Frankrike (Parisvänsterns broschyr: "Les socialistes de Zimmerwald et la guerre") o.s.v.

I Danmark skulle Trier och andra troligen komma med i arbetet för att bilda ett vänsterparti, ett marxistiskt parti för Skandinavien; en del av den norska vänstern likaså. Kampen mot Branting & Co. är en allvarlig sak : man måste nödvändigtvis ställa in sig allvarligare på frågorna om den revolutionära marxismens teori och taktik.

Enligt min mening borde man omedelbart och samtidigt från tre sidor sätta i gång förberedelserna för den 12 maj : 1) en hjälpgrupp, som jag ovan talat om; 2) grupper av skandinaviska vänstermän : skriv en liten artikel (i svenska tidningar) om nödvändigheten att genast bilda sådana grupper för att förbereda programmet och taktiken till den 12 maj; 3) tredje punkten intresserar mig särskilt, inte därför att den är den viktigaste (det viktigaste är initiativet inifrån), utan därför att vi kan lämna hjälp där. Om Ni t.ex. omedelbart ginge igenom det viktigaste av vänsterns och högerns litteratur i Sverige och på grundval av den skreve ned teser enligt följande : teoretiska (programmatiska) och praktiska (taktiska) meningsskiljaktigheter: fosterlandsförsvaret, uppfattningen av imperialismen; krigets karaktär; avrustningen; socialpacifismen; nationella frågan; revolutionen; "massaktioner" plus proletariats diktatur; inbördeskriget; förhållandet till fackföreningarna; opportunisten och kampen mot den o.s.v.

Varje tes måste innehålla a) vad man sagt (det väsentliga) inom vänstern i Sverige; b) och vad högern sagt.

På grundval av detta, utgående från vänsterns ståndpunkter i Ryssland, Tyskland, Amerika, (de viktigaste länderna i detta avseende) skulle vi kunna utarbeta våra teser och publicera dem på svenska till hjälp åt svenskarna vid förberedelserna till 12 maj.

För detta ändamål blir det nödvändigt att översätta några viktiga avsnitt ur de viktigaste av

högerflygelns och vänsterflygelns i Sverige resolutioner och artiklar till ryska eller tyska eller franska eller engelska språket.

Vi alla är i själva verket moraliskt och politiskt ansvariga för de svenska ungdomarna och måste hjälpa dem.

Er belägenhet är synnerligen gynnsam för en sådan hjälp. Skriv strax vad Ni tycker om detta. Detta brev kanske lämpligen kan översändas även till Ludmilla tillsammans med Edra synpunkter.

Kraftigt handslag och önskan om all framgång.

Eder Lenin

Vad är den där Lindhagen för en figur? ”Socialdemokrat?” ”Narodnik?” ”Radikalsocialist?” ”Herveist?”

Lenins revolutionära linje konkretiseras

Innan vi går vidare fortsätter vi att teckna bakgrunden till denna Lenins brevväxling med sina kamrater i Sverige och Norge. Världskriget fortsatte utan att man kunde skymta minsta ljusning eller någon fred. Blomman av Europas ungdom sändes hänsynslöst i döden. Lenin fortsatte att undersöka förutsättningarna för att förvandla det imperialistiska kriget till ett krig mot krigsregeringarna.

Den revolutionära marxismen var för honom icke någon stelnad doktrin utan en vägledning till handling, som måste förnyas efter lägets förändringar och krigsårens erfarenhet. Under de följande åren fullbordade han sitt stora arbete ”Imperialismen — kapitalismens sista etapp”. Detta fortsattes före oktoberrevolutionen med en rad arbeten om makterövringsens problem främst ”Revolutionen och staten” samt en lång rad arbeten och artiklar om den revolutionära kampens förutsättningar och metoder samt polemiska skrifter mot ”renegaten Kautsky” och andra motståndare.

De socialdemokratiska ledningarna i Västeuropa hade mestadels övergått till Bernsteins revisionistiska linje. Där hamnade snart också Kautsky och Zimmerwaldhögern. De talade om socialistisk revolution men hävdade samtidigt uppfattningen att den bara kunde tänkas som en samtidig revolution i flera stora och högt utvecklade industriländer. För dem var det otänkbart att en revolution skulle kunna genomföras i ett efterblivet land där den stora majoriteten av folket var bönder.

Mot denna uppfattning ställde Lenin sin egen: revolutionen kommer först i det land där kapitalismens kedja är svagast. Han var helt övertygad om att tsarens Ryssland med sin genomruttna regim, de oerhörda förlusterna under kriget och växande upprorstendenser var kapitalismens svagaste länk. Från denna grundval och från sina studier av imperialismen utformade han den lära om makterövringsens problem och socialismens förutsättningar som numera innefattas i begreppet leninismen, marxismen i imperialismens, krigens och revolutionernas epok. Detta kompletterades med en iakttagelse som blev av stor betydelse senare när den socialistiska revolutionen slogs ner eller uteblev i de stora industriländerna. I artikeln ”Om parollen Europas förenta stater” (1916) skrev Lenin:

Olikmässigheten i den ekonomiska och politiska utvecklingen är en ovillkorlig lag för kapitalismen. Härav följer, att socialismen till en början kan segra i några få eller t.o.m. i ett enskilt kapitalistiskt land. Sedan proletariatet i detta land segrat, exproprierat kapitalisterna och organiserat en socialistisk produktion i sitt eget land, skulle det resa sig mot den övriga kapitalistiska världen, vinna de andra ländernas undertryckta klasser på sin sida, resa dem till uppror mot kapitalisterna och, om det visade sig nödvändigt, t.o.m. uppträda med krigsmakt mot utsugarklasserna och deras stater.

Det kunde komma att dröja innan andra länder följde exemplet och det land eller de länder

som valde socialismen kunde tvingas använda krigets vapen för att värna sig mot angrepp från kapitalistiska länder.

Lenin förutsatte självklart att detta endast kunde tänkas i ett stort land med rika slumrande resurser. Hans teori om den svagaste länken byggde dels på lärdomarna från 1905 års ryska revolution, på den starka revolutionära rörelsen i Ryssland och på förutsättningen att den segrande revolutionen skulle genomföra de stora bondemassornas krav och därigenom vinna dem som bundsförvanter mot godsägarväldet och kapitalismen.

Denna motsättning mellan Lenins revolutionära linje och de socialdemokratiska högergruppernas föreställning att socialismen bara kunde byggas i stora industriländer, var grundvalen för den tidens stora motsättningar och för den utbredda föreställningen att en socialistisk revolution inte kunde tänkas i ett så efterblivet land som Ryssland.

1 plomberad vagn genom Tyskland

Lenin var alltså instängd i sin schweiziska isolering när massrörelserna i Ryssland med 200 000 strejkande enbart i Petrograd, utlöste den nya revolutionen, marsrevolutionen. På några dagar störtades tsarismen och makten övertogs av den provisoriska regeringen med representanter för de borgerliga partierna, socialrevolutionärerna och senare mensjevnikerna.

Nu vägledes Lenin av en enda tanke: att han så snabbt som möjligt måste komma hem till Ryssland för att söka genomföra den revolutionära kamplinje som han utformat och planerat under många år.

Det var inte lätt att ta sig hem när världskriget var inne i ett avgörande skede och gränserna stängda. Ett försök att komma hem via England, Frankrike eller något annat ententeland, möttes av ett kallt och obönhörligt nej. De släppte

4 inte igenom revolutionärer, som manade folken att sluta fred. Att söka komma igenom på något snabbtillverkat pass från något neutralt land var lika omöjligt. I sin heta iver att komma hem släppte Lenin en kort tid sitt säkra verklighetssinne och grubblade på en fantastisk utväg. Han skulle försöka resa igenom på ett svenskt pass, men då han inte kunde svenska språket skulle han förvandla sig till en dövstum svensk. Han lät sig dock övertygas om att den fantastiska planen inte var genomförbar.

Då undersökte han möjligheten att komma hem via Tyskland och Sverige. Lenin förstod från början risken att västmaktspropagandan skulle utmåla honom som en tysk agent, som for hem för att bryta ned den ryska krigsmakten. Även om Tysklands hårt trängda regering och krigsmakt kunde hysa förhoppningar om att revolutionära socialister skulle öka den pågående upplösningen av tsarismens krigsmakt och därmed gagna den tyska krigföringen, var Lenin mycket noga med att undvika varje åtgärd som västmaktspropagandan kunde förvränga i denna riktning.

Det var Lenin som ställde villkoren via den schweiziske vänstersocialisten Fritz Platten, som fört förhandlingarna och senare åtföljde honom genom Sverige. Lenin förstod att hans politiska motståndare skulle angripa honom för att han rest hem denna väg, därför att det inte fanns någon annan, med den tyska regeringens tillstånd. Han insisterade på att han skulle få resa i plomberad vagn helt isolerad från yttervärlden. I verkligheten var vagnen öppen i ena ändan men Lenin hade dragit upp ett kritstreck som den tyska tågpersonalen inte skulle få överträda.

Socialdemokratiska tidningsmän, bland annat svensken Vilhelm Jansson, som redigerade en av tyska LO:s tidningar sökte få tala med Lenin men blev bestämt avvisade. De tyska myndigheterna, främst UD, som säkert gett tillstånd i förhoppningen att Lenins revolutionära kamp i hemlandet skulle medföra fred i öster, fick bara en utfästelse att resenärerna skulle

verka för frigivande av tyska civila fångar i Ryssland. Den utfästelsen gick inte längre än det utbyte av invalider och svårt sårade via den svenska järnvägslinjen Trelleborg—Haparanda som redan var i gång.

Resan genom krigets Tyskland och med färjan över södra Östersjön gick utan intermezzon. Både det schweiziska partiet och Lenin själv hade telegraferat till Fredrik Ström i det blivande vänsterpartiets provisoriska ledning och bett dem möta i Trelleborg. Ström ansåg sig förhindrad av sina kommunala uppdrag och vände sig i stället till en språkkunnig student och blivande tidningsman från ungdomsklubbar i Malmö, Otto Grimlund, för att denne skulle bistå Lenin och hans färdkamrater på resan.

I vilken mån den svenska regeringen var underrättad om vilka de transiterade resenärerna var och vilken övervakning den beordrat vet man icke, trots forskning i de tyska arkiven. Däremot vet man genom hans egna memoarer att en av de främsta socialdemokratiska ledarna i Sverige, Erik Palmstierna, som ett år senare blev en av de fyra första socialdemokratiska ministrarna, väl visste vem Lenin var. Han fruktade att Lenins hemresa och verksamhet kunde göra slut på kriget och tända en revolution som kunde smitta över till andra länder. Därför ansåg han att Lenin borde röjas ur vägen när han kom på rysk mark och vände sig till Hjalmar Branting med ett direkt förslag. Palmstierna berättar själv i andra delen av sina memoarer ”Orostd” om ett möte 1918 med tsarens kvardröjde minister i Stockholm Gulkevitj:

”Gulkevitj, ryske ministern, som var här på en av min frus ”tisdagar” för corps diplomatique, hade åtskilligt av intresse att förmåla från Ryssland ...

Jag omtalade för G. att när Lenin på sin tid passerade Stockholm, fick jag nys därom och ringde upp Br. med orden : ”Du känner ju Kerenskij. Säg honom, att Lenin kommer med nästa tåg och måste nedskjutas eller inspärras, när han passerar gränsen. Telegrafer till honom.” Br. bara skrattade och sade : ”Du är alldeles tokig; sådant gör man ej”, men jag bröt ut i telefon : ”Du är en gammaldags liberal och 80-talist, nu krävs män som våga handla!” Br. ringde av, skrattande för full hals. Gulkevitj däremot förstod situationen och sade med tårar i ögonen : ”Mon cher baron, vous aviez le sort de la Russie entre vos mains!” (”Min käre baron, ni hade Rysslands öde i edra händer.”) Tänk om Br. lytt mitt råd!!”

För Hjalmar Branting var detta förslag otänkbart och han valde att tolka det som ett dåligt skämt. Erik Palmstierna, högeryttern i dåtidens socialdemokrati, visar däremot i memoarerna påfallande stolthet över att han ställt detta förslag om att Lenin skulle mördas. Han menade blodigt allvar.

Väl medveten om att Rysslands provisoriska regering och myndigheter skulle göra allt för att försvåra hans resa men utan vetskap om den blivande svenske sjöministerns, utrikesministerns och londonambassadörens likvideringsplan, anlände Lenin och de andra resenärerna till Trelleborg och Malmö. På hotell Savoy i Malmö hade Grimlund beställt ett svenskt smörgåsbord som säkerligen bantats ned i denna framskridna krigs- och kristid. Det länsades ändå snabbt av resenärerna, som inte sett så mycket mat på länge.

Grimlund som delade kupé med Lenin på uppresan var mycket spänd på det uppdrag han fått och Lenin överöste honom med en skur av frågor. Han hade en häpnadsväckande förmåga att ställa exakta frågor och dra snabba slutsatser, berättade Grimlund. När tåget kom till Stockholm, en timma försenat, stormade en härskara av tidningsmän och fotografer tåget för att få intervjuer med Lenin. Han vägrade att ta emot några tidningsmän. Bland dem som nekades var den socialdemokratiska finansmannen Alexander Helphand, känd under signaturen Parvus, som arbetade i Stockholm för Tysklands intressen, Sven Backlund som skickats av Branting för en Leninintervju i *Socialdemokraten* fick inte heller träffa honom. *Socialdemokraten* hade nämligen vid sidan av *Dagens Nyheter* hört till de främsta i den pågående hetsen där det påstods att Lenin reste hem som tysk agent.

I Stockholm mötte de vänstersocialistiska ledarna Ström, Lindhagen, Carleson, Karl Kilbom och Nerman. Ström hade ordnat rum på hotell Regina. Han påstår att portiern på hotellet ville visa dem till ett annat hotell när han såg resenärernas enkla kläder, men att Ström lovade svara för betalningen. Det bör nog tas med en nypa salt.

Nu blev det först frukost på hotellet. C. N. Carleson höll ett kort tal där han indignerat vände sig mot den ”ententofilism som tagit sig uttryck i den skändliga kampanjen mot Lenin och hans kamrater”. Borgmästare Lindhagen förklarade sig tala både för Lenin och Kerenskij, vilket Lenin avlyssnade med ett sarkastiskt leende. När Lindhagen senare ville ta upp frågan om en vänstersocialistisk international svarade Lenin enligt Lindhagen att det var mycket annat som måste göras först.

Lindhagen som var djupt engagerad i fordexpeditionen och diverse andra borgerliga och pacifistiska tillfälliga opinionsrörelser hörde säkert icke till dem som Lenin i första hand tänkte på för sin nya international.

Lenin skulle först ha ett sammanträde med de ryska kamraterna i staden men sedan ville han ha en konferens med den svenska vänstern. Vidare ville han fara till Långholmen för att träffa Z. Höglund som ännu hade en månad kvar av straffet för fredskongressen 1916. Sammanträdet med ryssarna blev rätt långt och norrlandståget skulle gå redan klockan halv 7. På det senare sammanträdet redogjorde Lenin för hemresan över Tyskland och bemötte hetsen. Vännerna anslöt sig till en internationell protest mot kampanjen som hade följande lydelse:

Undertecknade har tagit kännedom om de hinder ententeregeringarna satt för de ryska internationalisternas resa. Vi har också tagit kännedom om de villkor, på vilka tyska regeringen medgivit dem genomfart till Svärge. Utan att i ringaste mån betvivla, att tyska regeringen därvid spekulerat i stätkandet av de antikrigiska tendenserna ensidigt i Ryssland, förklarar vi;

I och med att de ryska internationalisterna, som under hela den tid kriget varat på det skarpaste bekämpat imperialismen överhuvud och den tyska i all synnerhet, nu reser till Ryssland för att där tjäna revolutionens verk, kommer de därmed att bidra till att resa alla lands proletärer och särskilt de tyska och österrikiska arbetarklasserna till revolutionär kamp mot deras regeringar. Intet kan verka mer sporrande i detta hänseende än föredömet av det ryska proletariatets hjältemodiga kamp. Därför anser vi undertecknade internationalister från Frankrike, Schweiz, Polen, Tyskland, Sverige och Norge, att det varit inte endast våra ryska partivänners rätt utan deras plikt att anta det tillfälle att resa till Ryssland, som beretts dem. Vi önskar dem den bästa framgång i kampen mot ryska borgarklassens imperialistiska politik, vilken kamp är en del av vår allmänna kamp för arbetarklassens befrielse, för den sociala revolutionen.

Bern 7 april 1917	Stockholm 13 april 1917
Paul Hartstein, Tyskland	Carl Lindhagen, Sverige
Henri Guilbeaux, Frankrike	Fredrik Ström, Sverige
Bronski, Polen	C. N. Carleson, Sverige
Fritz Platten, Schweiz	Karl Kilbom, Sverige
Arvid G. Hansen, Norge	Ture Nerman, Sverige

Fredrik Ström gjorde strax efteråt följande referat av ett av samtalen med Lenin för ”Det nya Ryssland”:

Lenin satt vid bordet med en karta framför sig; det var kartan över norra Europa. Han mätte med fingrarna vägen till Petrograd, så vände han sig till mig:

— Om 48 timmar är vi i Petrograd. Vi reser i kväll. Varje timme är dyrbar. Den ryska revolutionen skall nu börja. Vi måste göra upp räkningen med bourgeoisin och imperialisterna, eljest är revolutionen förlorad. Vi gå nu mot världsrevolutionen.

Jag svarade, att vi gärna skulle önska att våra ryska kamrater stannade till morgondagen och talade på ett möte under kvällen i Stockholm. Han svarade att han gärna skulle velat gå oss till mötes, men

att resplanen var orubblig. Så sade han :

— Nå, käre Ström, tror ni ännu på revolutionen genom avväpning? Kom ihåg, borgarklassen avväpnar aldrig sig själv. Från arbetarklassen vill den gärna taga vapnen, ty i arbetarnas händer betyder vapnen revolutionen och freden, men sig själv vill den väpna till tänderna för att fritt få förtrycka och plundra alla arbetande klasser och alla undertryckta folk.

Här insköt Radek, som satt och rökte en liten utbränd sjömans-pipa stoppad med en usel surrogatkardus:

— Till saken, Lenin! Att omvända våra svenska kamrater må vi överlåta åt varje dag som nu skriver historia.

Fredrik Ström var en man med författarambitioner och stor fabuleringsglädje. Han var mera krönikör än historiker. Vi minns hur han även beträffande svenska förhållanden romantiserade sina berättelser.

Jag säger detta därför att Fredrik Ström 25 år senare i sina memoarer, ger en mycket längre berättelse om samtalen med Lenin 1917. Där finns säkert en del riktiga detaljer men den innehåller också saker som alls inte stämmer med Lenins språk och hans väl kända tankar och synpunkter från samma tid. Dessa avsnitt stämmer bättre med Fredrik Ströms tankegång av år 1942 än med Lenins år 1917.

Sammanträdet med ryssarna i Stockholm ledde bland annat till att Lenin ville placera Radek i en utlandsbyrå för bolsjevikpartiet i Stockholm. Ström sökte komma i kontakt med utrikesministern och Hjalmar Branting för att få tillstånd till detta. De anträffades inte men Ström skulle fortsätta att söka ordna saken.

Tåget väntade och det blev inte någon tid att besöka Höglund i fängelset. Lenin och Ström sände i stället ett telegram och Lenin glömde inte heller att sända telegram från Petrograd när Höglund en månad senare återvände till friheten.

Han antydde även att det var lite knappt med reskassan varför riksdagens vänstersocialister ordnade en snabbinsamling, som gav några hundralappar.

Någon antydde att Lenin nog behövde en ny kostym och meningen var att han skulle gå med till dåvarande Paul U. Bergström, men Lenin ansåg sig inte ha tid. Han bad svenskarna att söka hitta någon av dem som hjälpte till som var ungefär likadant växt och kunde tjänstgöra som provdocka för de nya kläderna. Valet föll på bokbinderiarbetaren Nils Björkman, en begåvad och allmänt uppskattad amatörskådespelare och recitatör i den tidens arbetarrörelse. På honom utprovades hos PUB en kostym och en överrock med sammetskrage. Nils Björkman glömde aldrig att granska alla Leninfoton från revolutionen som han fick tag i för att se om Lenin bar den kostym som Björkman hade provat ut. Det gjorde han ofta.

Avskedets stund hade kommit. Vi lämnar ordet åt *Politikens* referent:

De hemresande var vid ett strålande humör, mangrant prydda med röda revolutionsemlen. Kring plattformen rådde ett myllrande, feberaktigt liv. In i det sista konfererades det och utväxlades informationer. I ett fönster syntes Lenins karaktäristiska huvud. Han var naturligtvis medelpunkten för intresset. Strax före tågets avgång höll en armenier ett entusiastiskt tal för Lenin, internationa-
lismens omutlige talesman. Så ljöd Internationalen från allas av rörelse darrande läppar. Från de fullpackade vagnsfönstren fladdrade små röda fanor. Sorlet och sången var som en återklang av det stora revolutionsbruset i öster. Vid det första rycket i tåget utbringades av svenskarna ett leve för revolutionen, hänfört besvarat av ryssarna. Under obeskrivligt jubel och otaliga ”do svidanija” rullade tåget bort med de män, som snart skall ta del i ledningen av det fria Rysslands öden.

Färden gick vidare. Vid Haparanda och bron över Torne älv avslutades Lenins sista besök i Sverige.

Ett centrum för krigets konspiratörer

Under hela det följande året var Stockholm en transiterings-plats för hemvändande ryska emigranter och ett centrum för alla slags politiska konferensförberedelser och konspirationer. Försök gjordes att sammanföra representanter för de krigförande blocken och i första hand socialdemokraternas ledare i de krigförande och neutrala länderna. Under våren och sommaren 1917 förbereddes en stor socialdemokratisk Stockholmskonferens. Frågan var vilka som skulle komma. Zimmerwaldhögern och de tyska oavhängiga ville delta medan Lenins parti och det tyska spartakusförbundet med Liebknecht och Rosa Luxemburg, inte ville ha något som helst samröre med dem, som stödde sina länders krigsregeringar. Konferensen måste ideligen uppskjutas. På höstkanten strandade den definitivt, i sista hand på en engelsk passvägran.

Över Stockholm reste Englands och Frankrikes politiska ledare till Ryssland för att se till att inte den dåvarande ryska regeringen hoppade av från kriget.

Tyska regeringen som fruktade USA:s inträde i kriget och kände krafterna svikta konspirerade på sitt håll för att söka få fred på östfronten. De socialdemokratiska ledarna deltog ivrigt i dessa strävanden och även några av de neutrala ländernas ledare var med.

Hjalmar Branting och Verner Rydén, som var framträdande västmaktsvänner, reste till Ryssland för att främja ententens syften medan danska *Socialdemokratens* redaktör Borgbjerg for dit för att stödja Tysklands strävanden till separatfred. Zimmerwaldhögerens ordförande Robert Grimm sökte också med hjälp av en schweizisk statsman utröna på vilka villkor Tyskland skulle sluta fred och for till Ryssland för att förmedla detta. Han mötte motstånd från alla riktningar och tvingades avgå från ordförandeskapet i Zimmerwaldhögerens ledning.

Den 23 april 1917, bara två veckor efter besöket i Stockholm, avslutade Lenin broschyren ”Proletariatets uppgifter i vår revolution”, vilken han betecknade som utkast till en plattform för det proletära partiet. Där talade han klarspråk om Zimmerwalds sammanbrott.

Orsaken är, förklarar Lenin, att majoriteten i Zimmerwaldrörelsen består av kautskyaner, vilka från början satt sin prägel på rörelsen. Han skiljer på tre olika strömningar. Den första är socialchauvinisterna, som är socialister i ord och chauvinister i handling och går in för fosterlandsförsvaret och det imperialistiska kriget. De är våra klassmotståndare som övergått till bourgeoisin. Till dem hör de socialdemokratiska ledarna i alla länder. Han nämner Plechanov i Ryssland, Scheidemännen i Tyskland, Guesde och Sembat i Frankrike, Branting i Sverige och Stauning i Danmark. Den andra strömningen är centristerna. Dit hör Kautsky och Ledebour i Tyskland, Tseretelli och Axelrod i Ryssland, Mac Donald och Snowden i England och Modigliani i Italien, Viktor Adler i Österrike och Robert Grimm i Schweiz.

De bedyrar högt och heligt att de, är marxister och internationalister, att de är för freden, för varje ”tryck” på regeringen, för varje ”krav” på den egna regeringen, för att kungöra folkens fredsvilja, för en fred utan annekitioner och för, fred med socialchauvinismen. Centrum är ett rike för den lämpliga småborgerliga frasen, för internationalism i ord, för den fega opportunisten och för tjänstaktighet gentemot socialchauvinisterna i handling.

Vid aprilkonferensen, partiets allryska konferens föreslog Lenin att den föreslagna punkten att ”partiet kvarstår i Zimmerwaldblocket och där företräder Zimmerwaldvänsterns taktik” skulle ersättas med formuleringen att partiet bör stanna i Zimmerwald endast för information. I bägge fallen föreslogs omedelbara åtgärder för att starta den nya Tredje Internationalen. I två brev till Karl Radek, som då var kvar i Stockholm som representant för bolsjevikpartiets utlandsbyrå, skrev Lenin den 11 juni 1917 bland annat.

Jag är fullt och helt av eder mening att Zimmerwald slutgiltigt har blivit en hämsko och att man så snabbt som möjligt måste bryta med Zimmerwald ... Man måste med alla medel påskynda in-

kallelsen av ett rådslag med vänstern för att påskynda en International och enbart med vänstern. Om vänsterns internationella rådslag kommer snart vore den Tredje Internationalen grundad.

Kan man räkna på den skandinaviska vänstern? Har ni informerat Höglund och Co.? Kan man hoppas vinna engelsmän och amerikaner? Kan inte ert stockholmska tremannakollegium i vår centralkommittés namn, plus polackerna plus "Arbeiterpolitik" plus Höglund och Co. genast utge ett upprop enbart till vänstern i internationell måttstock?

Den 30 juni 1917 skrev Lenin på nytt till Radek i Stockholm:

Käre Radek! Jag kunde inte följa telegrammen de sista dagarna då jag var sjuk. Därför kan jag inte göra mig någon klar föreställning om Zimmerwaldfrågan.

Om det är sant att den jämmerliga virrpannan Grimm (vi hade inte orätt när vi aldrig trodde på denne ministeriabila skurk) överlämnat alla Zimmerwaldangelägenheterna till den svenska vänstern och att dessa senare inkallat till en Zimmerwaldkonferens de närmaste dagarna så skulle jag — jag personligen — jag skriver detta allenast i eget namn — avgörande varnat för att inlåta er med Zimmerwald. —

Det vore skönt att nu bemäktiga sig Zimmerwaldinternationalen" sade Grigori (Sinovjev, författarens anmärkning) i dag. Enligt min mening vore detta en ärkeopportunistisk och skadlig taktik.

Bemäktiga sig Zimmerwald? Det betyder att ta på sig en död belastning av det italienska partiet (kautskyaner och pacifister), schweizarna Greulich och Co., det amerikanska SP, (ännu sämre), Peluso och Longuetisterna. Det betyder att kasta alla principer över bord, att glömma allt vad vi skrivit och sagt om Centrum och att inveckla och blamera oss i motsägelser.

Nej, om den svenska vänstern tagit Zimmerwald i sina händer och vill ta hand om den måste vi ställa dem ett ultimatum. Antingen förklarar de genast på konferensen Zimmerwald för upplöst och grundar den Tredje Internationalen eller går vi ut. Så eller så måste man till varje pris begrava det Grimmska Zimmerwald och grunda en verklig Tredje International enbart med vänstern, endast mot kautskyanerna. Bättre med en liten fisk än en stor kackerlacka.

Ändå hölls den tredje Zimmerwaldkonferensen under konspirativa former i Stockholm i september 1917. Den fick en mycket brokig sammansättning. Där fanns Zimmerwaldhögern, kautskyanerna, främst det tyska oavhängiga partiet, den skandinaviska vänstern, Karl Marx-klubben i Österrike, de opportunistiska bulgarerna, diverse amerikanska och engelska grupper samt de mensjevnikiska internationalisterna samt, trots Lenins motstånd, på grund av Sinovjevs och Kamenjevs åtgärder under den tid som Lenin måste leva i illegalitet, även bolsjeviker. Först efteråt, genom den finska och svenska vänsterns tidningar, kunde Lenin se att den ägt rum och vad den beslutat. Sedan Lenin skärskådat grupperna och betecknat det som en blandning av socialchauvinister, kautskyaner och bestämda eller obestämda vänstergupper skriver han den 28 september:

Av detta är det klart att konferensens sammansättning var mycket brokig ja till och med vansinnig, då den sammanförde människor som inte var eniga om själva grunderna och därför odugliga att handla enigt och verkligt gemensamt. Folk som oundvikligen måste gå i sär på grund av själva grundriktningen i sin politik.

Sådant folk kan endast åstadkomma kautschuk- och kompromissresolutioner.

Politiken återger dock med oförminskad högaktning efter någon tid kongressens mångordiga manifest och beslutet om masstrejker, som bara utformats som allmänna paroller och knappast hade någon inverkan på de händelser som följde.

Lenin konstaterade med bitterhet att den kommission där bland annat Z. Höglund deltog sökt släta över Grimms åtgärder. Höglund betecknar dem som "en oförsiktighet på grund av att han överskattat sin betydelse" som "väckt en oerhörd förbittring i Ryssland".

Efter matrosupproret i Kiel, den första revolutionära protesten mot kriget, sökte Tysklands oavhängiga som deltagit i Zimmerwalds konferens förhindra att manifestet med massstrejksparollen publicerades, medan Spartakusgruppen, som icke deltagit i konferensen, behandlade matrosernas hjältekamp i ett flygblad med rubriken — ”Följ deras exempel” - Lenin hälsade dem som ”de första militära upproren i Tyskland”.

Stockholmskonferensen i september 1917 och dess fredsmanifest blev Zimmerwaldrörelsens svanesång. Den höll aldrig någon mer konferens. Den socialistiska revolutionen i Ryssland den 7 november förändrade hela situationen.

Revolutionen som skakade världen

Om själva revolutionen kan vi i detta arbete fatta oss kort, då vi förutsätter att de viktigaste händelserna är kända. Atos Wirtanen visar i den finska delen av arbetet hur systematiskt Lenin förberedde den från sitt illegala hemvist i Petrograds utkanter och i Finland, hur han besegrade motståndet, klaggjorde förutsättningarna och taktiken och slog fast att den revolutionära situationen hade kommit och att man nu måste slå till. Däremot bör bilden kompletteras med ett koncentrat av den väldiga utveckling och förändring som ägt rum under de drygt sex månader som gått efter Lenins återkomst till Ryssland.

Då var Lenins parti ännu en minoritet i arbetar- och soldatråden. De borgerliga partierna, som stöddes av socialrevolutionärerna och mensjevikerna behärskade till en början situationen. Under västmakternas tryck drev de ut de krigströtta soldaterna i en offensiv mot Tyskland där det flöt strömmar av ryskt blod och som på förhand var förlorad. Det gav en väldig slagkraft åt Lenins paroller: ”Fred och bröd. All makt åt sovjeterna”, det vill säga arbetar- och soldatråden.

Några siffror kan anges. För det första hade bolsjevikerna vunnit den stora majoriteten av trupperna, Rysslands väpnade krafter. Vid valen till konstituanten fick bolsjevikerna av trupperna på nordfronten 480 000 röster av 780 000 och på västfronten 653 000 av 976 000. Alltså närmare två tredjedelar av samtliga. Det var framför allt det stora bondepartiet, socialrevolutionärerna, som trängdes undan av bolsjevikerna. Vid kommunala val i Moskva i början av juli fick socialrevolutionärerna 58 % av rösterna och bolsjevikerna 12 %. Vid andra liknande val i Moskva i början av oktober fick bolsjevikerna 51 % och socialrevolutionärerna 14 %. Alltså en fullständig omkastning.

Vid den andra allryska sovjetkongressen, den 7 november hade bolsjevikerna, som några månader tidigare varit en liten minoritet blivit majoritet, då de själva hade 390 av representanterna och dessutom stöd av en grupp vänster-socialrevolutionärer. Däremot fick de andra partierna majoritet i konstituanten, där bonderösterna fällde utslaget. Bönderna vann bolsjevikerna dock genom att genomföra sitt bondeprogram, i huvudsak i enlighet med Stockholmsprogrammet 1906, vilket innebar att godsägarväldet störtades. Socialrevolutionärerna, bondepartiet, hade trots flera månader vid makten inte gjort det minsta för att genomföra sitt bondeprogram.

Det gick alltså lätt att genomföra själva revolutionen som skördade mycket mindre blodsoffer än marsrevolutionen samma år. Svårigheterna kom senare när de upproriska generalerna samlade sina vita arméer och gick till anfall tillsammans med välrustade interventionsarméer från inte mindre än 14 länder. Att den socialistiska regimen under nära fem års strider lyckades besegra dessa väldiga styrkor visar vilka enorma krafter störtandet av godsägarväldet och kapitalismen, den fortsatta socialistiska revolutionen och Lenins socialistiska paroller kunde mobilisera i folkens djupa led.

De borgerliga och de socialdemokratiska ledarna i västerlandet såg i den socialistiska

revolutionen i Ryssland något ofattbart och orimligt, något som stod i strid med hela deras uppfattning om socialismens möjligheter. De ansåg, praktiskt taget undantagslöst, att en socialistisk revolution endast var möjlig i högt utvecklade industriländer, och helst en samtidig revolution i flera industriländer. En socialistisk revolution i ett efterblivet bondeland som Ryssland ansågs vara otänkbar. De väntade bara på sammanbrottet. Socialdemokratiska partiets tidskrift Tiden skrev i novembernumret 1917 att sovjetregimen ”med fullkomlig visshet kommer att sammanstörta” och betecknade Lenins taktik ”höjden av dårskap”.

Att försöka draga historien vid näsan och med bajonetter plantera socialistiskt skick i ett samhälle som övergår från feodal till borgerlig ordning är precis lika förnuftigt som det var att bekämpa djävulen med att bränna häxor.

Nu, ett halvt sekel efteråt behövs inga diskussioner om vilka som fick rätt. I de stora industriländerna, där enligt dåtidens förhärskande mening inom socialdemokratin alla förutsättningar fanns för en segerrik socialistisk revolution för socialismen har socialdemokratin sedan dess ofta haft regeringsmakten ensam eller i koalitioner. De har dock inte i något av dessa länder störtat kapitalismen eller sökt genomföra socialismen. I Tyskland där makten formligen låg på gatan i november 1918, nöjde sig socialdemokraternas ledare med en borgerligt-demokratisk författning. De gjorde inte ens en ansats att störta kapitalismen, utan mobiliserade reaktionära stöttrupper som sedan följde Hitler att slå ned revolutionsförsöken i blod. En svensk historiker, Sven Ulric Palme, skriver om detta:

Noskes frikårer tryggade skenbart socialdemokratin politiska makt men i verkligheten generalstabens, och medan de gjorde slut på spartakisterna kunde generalstaben i lugn och ro organisera riksvärnet till kärnan i en ny tysk stormaktsarmé. Men sedan mören gjort sin tjänst vägrade han att gå. Frikårerens män fyllde i stället hitlerismens halvmilitära bruna och svarta bataljoner.

Zäta Höglund instämmer i sina memoarer, skrivna på 1950-talet i detta Palmes omdöme och tillägger att det obestriddligen går en rak linje från Noske till Hitler.

Om Tysklands och Österrikes socialdemokrater 1918 hade följt den socialistiska revolutionens väg, hade de säkerligen utsatts för väpnat ingripande av de kapitalistiska västmakterna liksom dessa angrep sovjetlandet efter den socialistiska makterövringen. Men finns det någon som kan tro att en tysk, österrikisk och rysk socialistrevolution, kanske med stöd av revolutioner i mellanliggande länder, skulle ha klarat sig sämre vid ett angrepp från de andra makterna än vad Ryssland gjorde ensamt?

Är det inte tvärt om anledning att tro att världens folk i så fall skulle haft möjlighet att undgå både andra världskriget och hitlerdiktaturen?

Den socialistiska revolutionen i Ryssland medförde en revolutionär våg över världen och ett starkt uppsving i kampen mot kriget och krigsregeringarna.

När den ett år senare följdes av de tyska och österrikiska kejsardömenas fall, fruktade de makthavande i väster, även i Sverige, för att den revolutionära smittan skulle drabba deras egna länder. Den allmänna rösträtt och åttatimmarsdag som den starka borgerliga förstakammarmajoriteten i Sverige lyckats förhindra under årtionden genomdrevs nu, trots att den antidemokratiska majoriteten bestod. Beslutet fattades utan föregående utredningar på 4 dagar, en rekordtid, som aldrig varken förr eller senare noterats i Sverige. Verner Rydén dagboksanteckningar från dessa fyra dagar visar hur en stor revolution kan snabbförlösa ett demokratiskt genombrott i ett annat land.

Nu kom det andra svenska resenärer till Petrograd. Från Sverige kom Z. Höglund och Lindhagen redan i november och senare Fredrik Ström och Karl Kilbom. Den sistnämnde hade åtagit sig att ledsaga två amerikanska storkapitalister, som ville ha kontakt med de nya

revolutionära ledarna.

Höglund berättar i sina memoarer om knappheten på mat och varubristen i revolutionens land, men också om det vänliga mottagandet. Höglund och Lindhagen var bland annat bjudna på lunch i Smolny med folkkommissarierna, men ”man måste ha god aptit för att värdesätta det” som bjöds. Revolutionens ledare levde ytterst enkelt, medan västerns borgerliga press talade om hur de frossade i alla slags delikatesser.

Höglund och Lindhagen var också med på det historiska sammanträdet med konstituerade församlingen som slutade med att den upplöstes längre fram på natten.

Svenskarna upptäckte att delegaterna i allmänhet var beväpnade. Lindhagen föreslog Höglund att de skulle söka sig till någon lugnare vrå ifall det skulle bli skottlossning, eftersom ”de hade familjer att tänka på”.

Vad som hände den gången är välbekant. Konstituanten upplöstes, när den gick emot den socialistiska revolutionen. I stället följdes parollen ”All makt åt råden”. Där hade bolsjevikerna majoriteten.

Svensk sektion av den nya Internationalen

Den Kommunistiska Internationalens första kongress sammanträdde i Moskva mellan den 2 och 6 mars 1919. Den hårda blockaden hade begränsat dess omfattning. 52 delegater hade samlats från 30 länder. Socialdemokratiska vänsterpartiet i Sverige representerades av Otto Grimlund. Huvudfrågan var de under Lenins ledning utarbetade teserna om borgerlig demokrati och proletär diktatur. Lenin höll referatet. Han förklarade i sitt tal att man inte kan tala om diktatur eller demokrati över huvud taget, utan att ställa frågan vilken klass som är den bestämmande. Den proletära diktaturen, sade Lenin i sitt tal, ger den stora majoriteten av folket demokratiska friheter och rättigheter, som de aldrig uppnått ens i de bästa republikerna med borgerlig demokrati.

Socialdemokratiska Vänsterpartiet i Sverige anslöt sig till den nya Internationalen. År 1920 förde partiet sin valkamp med revolutionära paroller. Som exempel kan vi ta ett som broschyr utgivet valt av partisekreteraren Fredrik Ström, rubricerat ”Leve rådsrepubliken Sverige. Ned med blocket Trygger, Edén, Branting”. Det avslutades med orden:

Leve proletariatets diktatur, leve rådssystemet, leve den tredje internationalen, leve den socialistiska revolutionen, leve sovjetrepubliken Sverige — med detta leverop går vi till valurnorna.

Det parti som drev denna valkampanj var dock en brokig samling, splittrad i många stridande grupper. Gunhild Höglund har med stöd av Z. Höglunds och Fredrik Ströms efterlämnade anteckningar och manuskript efter faderns död avslutat hans memoarverk med den sista delen ”Moskva tur och retur”. Där visar hon att Zeth Höglund ”med sitt sinne för tillspetsade och slående bilder” karakteriserat socialdemokratiska vänsterpartiet ”som teoretiskt en bastard mellan Karl Marx och Carl Lindhagen”.

Den senare utnämnde han vid ett annat tillfälle till ”en syntes mellan Lenin och Kristus”. Under de första fyra åren av sin tillvaro var partiet ”fortfarande i Z. H:s terminologi” ”en töcknig nebulosa som ännu ej förtätat sig till en fast och lysande himlakropp”.

Höglunds radikalism var, enligt Gunhild Höglund, mer besläktad med L-gruppen i Tyskland än med den ryska bolsjevismen ”hur starkt påverkad man än var vid första världskrigets slut av Lenins mäktiga personlighet”. Partiet ”utgjorde en brokig samling revolutionärer och marxister, socialdemokrater och syndikalister, pacifister och antiparlamentariker”. Lindhagen ”ansåg sig ha utträtt ur partiet redan 1918” även om han formellt inte gjort det förrän 1921,

Erik Hedén var ”deciderad antibolsjevik”. Ivar Vennerström och hans grupp hade bara varit missnöjda med det socialdemokratiska partiet men ”hyste ingen tilltro till utomparlamentariska massaktioner”.

Kominterns andra kongress hölls i Moskva den 19 juli till 7 augusti 1920. Det var denna kongress som för första gången ställde kolonialfolkens problem och deras kommande roll som den proletära revolutionens bundsförvanter inför världens arbetarklass.

Det var på den kongressen som en kommission under Lenins ledning utarbetade de så kallade 21 teserna, villkoren för anslutning till den Kommunistiska Internationalen.

Vid den tidpunkten hade många partier och grupper, som stod långt från Lenins och kommunisternas idéer, men drev opposition på något område, sökt anslutning till den tredje Internationalen. Lenin var särskilt angelägen att centristiska och opportunistiska element måste utestängas om inte den nya internationalen skulle förfalla till opportunism. På kongressen vände sig Lenin med skärpa mot en del delegater som i frihetens namn försvarade opportunistiska uppfattningar. Vi återger en av hans repliker:

Kamrat Nobs, ni är fri att företräda de uppfattningar som ni vill företräda men vi är lika fria att beteckna dessa uppfattningar som småborgerliga fördomar, som skadar proletariatets sak och gagnar kapitalets; vi är även fria att avböja ett förbund med folk som förfäktar dessa uppfattningar eller en politik som motsvarar dem.

Den svenska partidelegationen till andra kongressen bestod av Kata Dahlström, Carl Vinberg, Oskar Samuelsson och Sven Linderot varjämte Hugo Sillén deltog som representant för ungdomen. Sven Linderot kom från rödakorsarbetet med krigsfångarna i Sibirien, men Kata Dahlström och de andra måste ta den besvärliga vägen Narvik—Vardö—Ishavet till Murmansk och sedan Murmanskjärnvägen till Petrograd. Det var högsommar, vilket underlättade resan.

Av de svenska delegaterna på andra kongressen har vi träffat ungdomsdelegaten Hugo Sillén, som avlyssnade Lenins många inlägg på kongressen och i den politiska kommissionen. På författarens fråga om han någon gång talade med

Lenin personligen berättade Sillén att han och några andra skandinaver presenterades för Lenin under en paus när han förberedde ett av sina inlägg. De ställde några frågor och Lenin lovade ta upp dem i ett av talen. Lenin hade också några frågor, men beträffande Sverige var det bara en.

— Vad gör Hjalmar Branting nu för tiden?

I debatten om anslutningsvillkoren talade Kata Dahlström enligt Z. Höglunds referat i ”Från Lenin till Branting” mycket vackert om Höglunds och Ströms trohet till Internationalen och fortsatte:

Vi har utan förbehåll ställt oss på den kommunistiska Internationalens mark. För oss är proletariatets diktatur och arbetareklassens beväpning förutsättningen för ett framgångsrikt genomförande av den sociala revolutionen.

Gruppen kring Vennerström, Lindberg, Lindhagen med flera som bara halvhjärtat anslutit sig till Komintern uppträdde efter kongressen som klara motståndare till besluten. I detta sammanhang startades i Europa, med österrikiska socialdemokrater som ledande krafter, den så kallade 2½ Internationalen som för en tid sökte balansera mellan socialdemokraterna och kommunisterna.

Z. Höglund ville skapa en kompromisslinje och försökte en friserad tolkning av villkoren för att hålla dessa grupper kvar. Ström hörde då till dem, som liksom ungdomarna, förordade en anslutning utan reservationer.

De 21 teserna blev motiveringen för Vännerströmriktningens länge förberedda utträde ur Vänsterpartiet, som vid partikongressen 1921 antog namnet Sveriges kommunistiska parti, sektion av den kommunistiska Internationalen.

Zeth Höglund ledde den svenska delegationen till Kominterns 3:dje världskongress den 22 juni till 12 juli 1921. Den gången skrev han inte mindre än tio ledande artiklar om kongressen och dess beslut och var särskilt tillfredsställd med Lenins hårda kritik av de grupper som ansåg sig vara vänsterelement men som Lenin betecknade som småborgerliga och sekteristiska företrädare för "kommunismens barnsjukdomar". Lika hårt som Lenin bekämpade opportunisten tog han itu med de fransrevolutionärer som ansåg sig stå till vänster, men som lekte med revolutionen. Till dem hörde de grupper som förordade ständig offensiv, även om nederlaget var säkert. Det var strax före denna kongress som Lenin utformade sitt bekanta kriterium på den revolutionära situation som kunde möjliggöra den socialistiska revolutionens seger. Den ingår i Lenins arbete "Kommunismens barnsjukdomar":

Förutsättningarna för ett avgörande slag har fullständigt mognat om alla mot oss fientliga klasskrafter kommit i tillräckligt stora svårigheter och de i tillräcklig grad råkat i luven på varandra och tillräckligt försvagat sig genom en kamp som överstiger deras krafter, om alla vacklande och osäkra, obeständiga mellanelement, d.v.s. småborgarna, den småborgerliga demokratin till skillnad från bourgeoisin, tillräckligt avslöjat sig inför folket, tillräckligt blamerat sig genom sin praktiska bankrutt och om en mäktigt uppsvallande masstämmning inom proletariatet börjat till förmån för understöd åt beslutsamma, uppoffrande, djärva handlingar mot bourgeoisin. Först då är revolutionen mogen, men även då är vår seger säkrad endast då vi väl övervägt alla härovan betecknade förutsättningar och riktigt valt ögonblicket.

Med förtruppen allena kan man inte segra. Att kasta in endast förtruppen i en avgörande kamp så länge hela klassen, så länge de breda massorna icke direkt understödjer avantgardet eller åtminstone iakttar en välvillig neutralitet, det vore icke endast en dumhet utan också en förbrytelse."

Det fanns bara en enda medlem som förfäktat offensivteorin i Sverige. Trots detta sökte Höglund vända Lenins hårda kritik mot den opposition i hans eget parti och bland ungdomen som han mött när han gång på gång tagit avstånd från Kominterns linje.

Den striden fick ny skärpa när den revolutionära vinden i Europa började vända, när den väntade tyska revolutionen uteblev och de andra revolutionsrörelserna slagits ner i blod, när det blev uppenbart att den ryska revolutionen för lång tid skulle stå ensam med hela den kapitalistiska världen emot sig. Zeth Höglund och hans riktning vände sig speciellt mot Kominterns krav att dess linje skulle genomföras i Norge. Arbejderpartiets majoritet hade på sin tid anslutit sig till Komintern men vägrade nu att genomföra dess beslut beträffande partiets organisation och de socialdemokrater som fanns kvar på ledande poster.

En av de svenska delegaterna på denna kominternkongress var Hinke Bergegren, som efter revolutionen 1917 övergått till vänsterpartiet. Nu fick han återse sin gäst från 1906 och 1907 som ledare för den stora ryska revolutionen. Hinke skrev ett tiotal artiklar om kongressen i *Folkets Dagblad*.

Dyrköpt seger

Under år 1921 besegrade interventionsarméerna och de vita styrkorna definitivt på de flesta fronterna. Längst dröjde det i Fjärran östern. Vladivostok återerövrades först år 1922 från amerikanerna, japanerna och de vita generalerna.

Landet var svårt drabbat av kriget. I Volgaområdet hade kriget och svår missväxt skapat hungersnöd. Storindustrins produktion hade gått ned katastrofalt, viktiga metallindustrier var tidvis nere i knappa tre procent av den låga förkrigssiffran. År 1921 företog sovjetregeringen den reträtt som är känd under namnet Den nya ekonomiska politiken (NEP).

För Lenin var det ett steg tillbaka för att man efter någon tid åter skulle kunna gå framåt. Den var nödvändig för att återställa det goda förhållandet till böndernas massor, vilket rubbats av de nödvändiga rekvisitionerna av livsmedel under kriget, när man inte hade några industri-varor att ge bönderna i utbyte. Utan någon eftergift beträffande kontrollen av statsmakten och äganderätten till den socialiserade storindustrin, lämnades en begränsad rörelsefrihet för den kapitalistiska ”företagsamheten” i småindustrin och affärlivet. Samtidigt sökte man genom koncessioner intressera utländskt kapital för investeringar i det kommande uppbygget.

Det finns även i våra dagar människor som påstår, att Sovjet håller på att bli kapitalistiskt. Den gången trodde nästan hela världen att detta var fallet, att Lenin hade kapitulerat, att det var slut med det ”vanvettiga experimentet” att bygga socialismen i ett efterblivet bondeland. Därför ville inga kapitalister satsa något på koncessioner av en regim som enligt deras mening höll på att störta samman. Det fanns några kapitalistiska företag som diskuterade frågan men bara i något enstaka undantag blev det resultat. Vi nämner ett därför att det är svenskt.

Det svenska exemplet är bankir Olof Aschberg, som några år tidigare startade AB Nya Banken tillsammans med ledande socialdemokrater. Denna bank, som sökte anknytning till socialdemokratin och fackföreningsrörelsen, hade haft rätt mycket affärer på Ryssland. Han reste över redan den to november 1917, tre dagar efter revolutionen för att företräda bankens intressen hos den nya regeringen.

Vid återkomsten sade han ja till en inbjudan från vänstersocialisterna att tala om det ryska besöket på ett möte i Hornsbergs Hage. Socialdemokratiska ledare, främst blivande statsrådet Verner Rydén, sökte avråda honom från att uppträda, eftersom ”man avsåg att använda honom på en framträdande plats i Sverige”. Aschberg valde emellertid att tala och väckte stort uppseende. Han förklarade bl.a.: ”Man måste erkänna att den gamla kapitalistiska ordningen ekonomiskt och moraliskt gjort bankrutt” och ”att man måste förstå att de länge underkuvade reser sig”. ”Även om det känns hårt för dem som haft det bra förut att förlora sin ställning så får man betänka att detta är ett intet mot vad de många miljonerna fått lida genom kriget.”

Aschbergs uppfattning om socialismen var både motsägande och särpräglad. I sin memoarbok ”Den vandrande juden från Glasbruksgatan” berättar han att han varnat ledande män i Sovjet för att vägra betala tsarens krigsskulder då detta skulle förstöra den nya regimens kredit. I Hornsbergs Hage varnade han arbetarna för att ”skapa ett nytt klassvälde”.

Däremot förordade han varmt svenska handelsförbindelser med den nya regimen. Det var ett ovanligt tal av en kapitalist och följderna kom genast. Han ställdes både på västmakternas och Tysklands svarta listor och tvingades avgå från sin direktörspost i Nya Banken. Tillsammans med högermannen Stendahl förhandlade Aschberg i Köpenhamn med Litvinov om en överenskommelse, enligt vilken svenska fordringsägare skulle få viss ersättning om Sverige först av alla erkände den nya sovjetstaten. Sverige hade då länge deltagit i den av Västmakterna igångsatta blockaden som skapade stora svårigheter för ryssarna. Branting vågade dock inte trotsa Västmakterna. Det dröjde ytterligare fyra år innan Sverige erkände Sovjet och då gick det inte att ställa några villkor. Aschberg deltog också i förhandsdebatterna om den stora lokomotivbeställningen i Sverige. Den blev till stor nytta för arbetstillgången i Sverige under en svår tid. Nu har den blivit tema för en rysk film där Bibi Andersson medverkar i en av rollerna.

Under den nya ekonomiska politiken sökte och fick Aschberg koncession på privat bankverksamhet i Sovjet. Ryska handelsbanken startade med ett kapital på 5 miljoner dollar, kontor i hörnet av två förnäma affärsgator och 700 anställda. Det har påståtts att Aschberg under denna tid skulle ha förmedlat ett lån till sovjetstaten, inte på någon betydande summa, men av stort värde i denna svåra tid. Vi vet inte om detta är riktigt. Han nämner ingenting om saken i sina memoarer.

När den nya ekonomiska politiken upphörde inköpte Sovjetstaten både denna bank och andra koncessionsföretag. Aschberg blev erbjuden att stanna kvar som vice ordförande i banken men avböjde. Han förklarar i sina memoarer att samarbetet med Sovjet varit ”förtroendefullt” och att ”det som Sovjetunionen utträttat övergår hans djärvaste förväntningar”.

Man förstår att det säkert skulle ha varit en god affär för människor med kapitaltillgångar att satsa på samverkan med det socialistiska uppbygget under denna svåra begynnelseperiod, när Sovjetstaten erbjöd koncessioner och gav förräntning på det kapital som insattes. Det stora flertalet av västerlandets kapitalister var dock helt fångna i propagandan att sovjetregimen höll på att störta samman. Sovjetfolken måste klara sig utan kapitalistiska krediter och koncessionsföretag. Det tog lite längre tid att bygga socialismen, men det gick.

Så minns jag Lenin och Sovjet 1922

Under större delen av 1922 var Lenin av svår sjukdom och stränga läkarförbud förhindrad att delta i de politiska diskussionerna och besluten. Han hade drabbats av den sjukdom som två år senare ändade hans liv. Det var en hjärnblödning som förlamat ena sidan och armen och tidvis berövade honom talförmågan. Jag ska längre fram citera en tillkallad svensk specialist som diagnosticerat hans sjukdom.

I samband med diskussionerna om Norge skärptes motsättningen mellan Höglundsriktningen i svenska partiet och den Kommunistiska Internationalen, särskilt efter partisprängningen i Norge. Höglund började ställa utimatum och ville avgå från partiledningen, komintern-exekutiven och redaktörskapet på Politiken om han inte fick sin vilja igenom. Det blev nya kompromisser, men i längden höll det inte.

Den inre partipolitiska debatten har i denna bok endast berörts i den mån som Lenin personligen medverkat till besluten. I de nämnda memoarböckerna förekommer det antydningar att denna utveckling skulle kunnat undvikas om Lenin levat längre, och att det var Sinovjev och andra som främjade denna utveckling. Det måste sägas att detta icke stämmer med den historiska verkligheten. Det var Lenin som utformat huvudlinjen för uppbygget av den Kommunistiska Internationalen och de 21 anslutningsvillkoren och andra bestämmelser, som en del av ledningen i de svenska och norska partierna vände sig emot i samförstånd med liknande riktningar i andra länder. De följde med så länge revolutionen hade medvind. Sinovjev stod däremot många gånger i stark opposition mot Lenin särskilt i fråga om själva revolutionsbeslutet och kvarblivandet i Zimmerwaldrörelsen.

Höglunds sista medverkan vid en moskvakongress, den 5:te världskongressen 1924, och debatten som ledde till det svenska partiets sprängning, ägde rum efter Lenins död. Den ligger, liksom senare partistrider utanför ramen för denna bok.

Däremot vill jag avrunda och komplettera min framställning med några personliga upplevelser från Lenins sista levnadsår.

Vid 100-årsminnet av Lenins födelse har 46 år gått efter hans död. Han hade inte ens fyllt 54 år när han gick bort.

De svenskar som kände honom väl, träffat honom, förhandlat och talat med honom, är inte längre i livet. Tre av dem har avlidit under de senaste åren. Den som skriver detta har aldrig träffat Lenin personligen eller samtalat med honom, men jag har sett honom och avlyssnat hans näst sista stora tal, som han höll inför Kominterns fjärde världskongress den 13 november 1922. Jag hoppas att det inte anses förmätet om jag redovisar mina intryck. Jag gör det därför att det innebär en möjlighet att belysa hur Lenin såg på den revolution han lett och dess näraliggande och framtida utvecklingsmöjligheter under de sista månader och veckor som han aktivt kunde delta i den politiska kampen.

Det hör inte direkt till hans förbindelse med Skandinavien men det hör till helhetsbilden.

Först vill jag i korta drag teckna bakgrunden till hans framträdande på kongressen. Det hölls mitt i den kanske svåraste perioden i sovjetregimens historia. Interventions- och inbördeskrigen hade slutat bara några veckor dessförinnan, när Vladivostok återerövrades från de japanska och amerikanska interventionsstyrkorna och från kontrarevolutionens trupper. Några pansarvagnar från dessa strider framfördes över Röda Torget när 5-årsdagen firades den 7 november. Hungersnöden efter missväxten i Volgaområdet hade ytterligare ökat miljonoffren av människor under interventionskrigen och kontrarevolutionen.

Så minns jag Moskva av år 1922

Till bakgrunden hör intrycken av neptidens Moskva utanför Kreml.

Spekulanterna, som i årtal fått hålla sig i skymundan hade sedan en tid vädrat morgonluft. I nästan varje gathörn i nedre delen av dåvarande Tverskaja, nuvarande Gorkova, stod nymornade representanter för den kapitalistiska "företagsamheten" och ville svartväxla utlandsvaluta. Det var skummare typer än de man kan möta i världens värsta hamnstäder. Man kunde se på dem att de trodde att framtiden var deras.

Valutakrisen var fruktansvärd, ännu värre än de samtidiga kriserna i Tyskland och Österrike. Man hade nyss börjat pröva den nya tjervonetsen. Människor som hade gott om utlandsvaluta kunde lätt bli miljardärer i Moskva den tiden, ty man hade länge tryckt nya nollor på de gamla rubelsedlarna.

På alla kyrktrappor i det centrala Moskva, och de var många, stod invalider och demonstrerade sina stympade lemmar och sina smutsiga bandage samt mängder av andra tiggare.

Mitt i själva uppgången till Röda Torget fanns då en av Rysslands stora helgedomar, Den iberiska madonnans kapell, en låg byggnad som bara lämnade plats för två smala infartsvägar till torget. Landet hade genomgått svåra fläcktyfus-epidemier och andra smittosamma sjukdomar, som följde kriget i spåren. Massor av unga kvinnor gick med kortsnaggat hår, ty fläcktyfusen smittade främst genom löss. Kyrkans makt var ännu stor och sovjetregimen var ännu inte så stark att den kunde förhindra den fruktansvärda smittorisk som uppstod när massor av människor, främst kvinnor, stod i kö för att kyssa de smutsiga helgonbilderna.

I Moskvas bistra vinter såg man på nätterna flockar av vilda barn i otroliga paltor där det smutsiga skinnet lyste igenom. De värmdes vid eldarna under asfaltsgrytorna på gatorna.

Man bör inte förvåna sig över att massor av människor över hela världen trodde att kapitalismens definitiva seger över socialismen var säkrad.

Jag var bara 27 år den gången men hade ändå som ung journalist börjat ta upp kampen mot den antisocialistiska propagandan och delade inte de uppfattningar som de flesta människor hade på den tiden. Det är klart att intresset var på högspänn när Lenin skulle tala.

Han kom från sjukbädden efter den första etappen av den svåra sjukdom som snart skulle ta hans liv. Det var bara några veckor sedan läkarna gett honom ett snävt begränsat tillstånd att arbeta.

Vad skulle han säga kongressdeltagarna från alla världens länder i detta läge?

Lenins näst sista tal

Jag har bara sett och hört Lenin denna enda gång. Jag glömmer aldrig hur hela kongressen fascinerades av enkelheten i hans framträdande, av hans naturliga auktoritet, hans utstrålning av genialitet och viljekraft. Även den som såg honom första gången förstod att sjukdomen satt djupa märken. Den vesslesnabba rörlighet, som enligt hans vänner brukade utmärka honom

under hans krafts dagar begränsades av den nyss hävda förlamningen, men blicken var klar och talet framfördes tillsynes utan ansträngning. Han talade tyska. Någon gång kastade han fram en snabb fråga på ryska för att få fram det rätta tyska ordet. Den besvarades lika snabbt, främst av Karl Radek, som satt på trappan till estraden.

Lenin skildrade det läge som framtvingade Nep. Han fastslog att läget var katastrofalt efter interventions- och inbördeskrigen och hungersnöden i Volgaområdet, som motståndarna skyllde på sovjetregimen trots att den uppenbart skapats av kriget och de vita upproren. Det rådde stor oro bland bondemassorna och det rådde missnöje även bland storstädernas arbetare på grund av den knappa försörjningen. ”De bondeuppror som förekom under 1921 har nära nog fullständigt upphört. Utan att överdriva kan vi säga att vi nu ingenting har att frukta från bönderna. Hungersnöden är besegrad och de har inrättat sig efter naturabeskattningen så att vi nu utan tvångsåtgärder fått in flera hundra miljoner pud spannmål.”

Han noterade de framsteg som nåtts i den lätta industrin och affärslivet och att man nu kunnat hålla valutavärdet någorlunda stabilt mer än fem månader. Åhörarna skrattade gott när han talade om att man nu var uppe i kvadriljoner, i summor, som man knappast kan föreställa sig. Han tog inte heller det så hårt ty ”man kan alltid stryka några nollor”. Det var läget i den tunga industrin som bekymrade honom mest.

I ett kapitalistiskt land skulle en förbättring av storindustrin kräva en upplåning av hundratals miljoner i dollar eller guldrubel. Vi hade inga sådana lån och har hittills inte fått några. Vad man tills nu skrivit om koncessioner och annat har nästan helt stannat på papperet. Storindustrins läge för ett efterblivet land är verkligen ett mycket svårt problem då vi inte kan räkna med några lån från de rika staterna.

Han glädde sig över att regeringen via handeln kunnat spara 20 miljoner guldrubel.

Vi sparar på allt, till och med på skolorna. Så måste det vara, då vi vet att utan räddning av den tunga industrin kan vi överhuvud taget inte bygga någon industri. Den tunga industrin behöver statliga subsidier, annars är vi förlorade som civiliserad och socialistisk stat.

Han betonade även att den statskapitalism som han talat om 1918 och som var ett av de fem elementen av den dåvarande ekonomiska strukturen, var en egenartad statskapitalism.

Den motsvarar icke det vanliga begreppet statskapitalism. Alla kommandohöjderna är i våra händer och jorden tillhör staten. Det är mycket viktigt om också våra motståndare söker hävda att det ingenting betyder ...

Den proletära staten har också alla de viktigaste delarna av industrin i sina händer. En del av den mindre och medelstora industrin har vi arrenderat ut men allt det andra förblir i våra händer.

Lenin sammanfattade detta avsnitt med orden:

Jag tror i allmänhet och i korthet att jag anvisat de viktigaste elementen i vår folkhushållning och jag tror att jag av allt detta kan dra slutsatsen att den nya ekonomiska politiken redan gett oss ett plus.

Han fortsatte:

Otvivelaktigt har vi begått ett enormt antal dumheter och kommer att begå fler. Ingen kan se detta bättre och tydligare än jag (munterhet). Varför gör vi dumheter? Det är klart, för det första är vi ett efterblivet land, för det andra är vår bildning minimal och för det tredje får vi ingen hjälp. Inget enda civiliserat land hjälper oss, tvärtemot, de arbetar alla emot oss. För det fjärde ligger skulden hos vår statsapparat. Vi har övertagit den gamla statsapparaten och det var vår olycka. Statsapparaten arbetar ofta emot oss. Detta kan inte ändras på kort tid.

Han upprepade vad han sagt om de dumheter som begåtts men fortsätter:

Jag tror inte det är någon överdrift när jag upprepar att våra dumheter ännu ingenting är i

jämförelse med de dumheter som de kapitalistiska staterna, den kapitalistiska världen och den Andra Internationalen tillsammans begår.

Det sista avsnittet ägnar han åt den resolution om den organisatoriska uppbyggnaden av de kommunistiska partierna och metoderna och innehållet i deras arbete som antogs av tredje världskongressen 1921. Om den delen, av talet sades det i delar av det svenska partiets och andra partiers ledning att Lenin tog avstånd från teserna om partiernas uppbyggnad. De låtsades inte märka den ironiska undertonen i Lenins ord. Han talade om att resolutionen var utmärkt, ”men den är alltför rysk och den är för lång, över femtio paragrafer”.

Något sådant kan utlänningarna vanligtvis inte läsa. För det andra: om de läser det så kan ingen utlänning förstå det, därför att det är för ryskt. Icke så att det är skrivet på ryska, den är utmärkt översatt till alla språk men därför att den alltigenom är genomträngd av rysk anda ... Som sagt resolutionen är utmärkt. Jag skriver under alla femtio paragraferna, men vi har inte förstått hur vi skall överföra vår ryska erfarenhet till utländska kamrater. Allt vad som sagts i resolutionen har blivit döda bokstäver. Om vi inte begriper det kommer vi inte framåt.

Jag tror att det viktigaste, såväl för de ryska som de utländska kamraterna är att vi nu efter fem års rysk revolution måste lära ... Jag vet inte hur länge de kapitalistiska makterna ger oss denna möjlighet. Man måste genomföra denna resolution, man kan inte göra det över en natt, det är absolut omöjligt. Resolutionen är rysk, den återspeglar den ryska erfarenheten. Därför har den inte blivit förstådd av utlänningarna, men därför kan de utländska kamraterna inte nöja sig med att hänga den som en helgonbild på väggen och bedja framför den. Därmed uppnår de ingenting. De måste i sig upptaga en del av den ryska erfarenheten. Hur skall detta ske? Det vet jag inte. Kanske kommer till exempel Italiens fascister att göra oss goda tjänster när de klargör för italienarna att de ännu inte är tillräckligt upplysta och att deras land inte är skyddat för svarthundra-band. Vi måste lära i speciell mening för att verkligen förstå organisationen, uppbygget, metoderna och innehållet i det revolutionära arbetet. Om detta sker, då kommer därom är jag övertygad världsrevolutionens perspektiv att inte bara vara goda, utan utmärkta.

Till saken hör att Lenin i ett brev till kommissionen som utarbetade resolutionens riktlinjer godkände den med några mindre ändringar som omedelbart blev införda, att han nu föreslår att den skall fastställas, att man röstar för ”alla femtio paragraferna” och att de som talar om att Lenin korrigerat resolutionen samtidigt beklagar att 4:de kongressen skärpt centraliseringen i Internationalens ledning.

Protokollet upplyser: Stormande långvarigt bifall, tillrop, leve vår kamrat Lenin, vilket utlöste nya ovationer.

Detta tal var Lenins näst sista.

Den 13 december på morgonen försämrades Lenins sjukdom. Den 16 december kom nya attacker som gjorde det otänkbart för honom att framträda offentligt eller att delta i den stundande sovjetkongressen. I januari—februari återhämtade han sig så mycket att han med sekreterarnas hjälp kunde fullborda några artiklar och brev som fullföljer tankegångarna i det nyss citerade talet. De tillhör visserligen inte hans förbindelser med Sverige men de visar vad som var främst i Lenins tankar under de veckor som föregick den sista svåra förlamningen och förlusten av talförmågan. De är av stor betydelse för bedömningen av hans livsgärning.

Allt som behövs för att bygga socialismen

Till denna sista arbetsperiod hör en del av de förslag till CK och brevlappar till enskilda kamrater, som diskuterats mycket under den efteråt uppfunna beteckningen ”Lenins testamente”. Det är där han säger sin mening till några då aktuella frågor och ger en värdering av sex av partiledarna och deras förtjänster och fel. Om dessa brevlappar och förslag från Lenin under hans sista sjukdom nu kallas Lenins testamente bör den beteckningen också inbegripa artiklar som han samtidigt skrev. De rör sig nämligen om vad Lenin tänkte om Sovjetunionens

närmaste framtidsutsikter. Lenin hade som alla andra sovjetledare i det längsta hoppats att någon mer stat skulle följa Sovjet på socialismens väg. Nu framgår av ordvalet klart att han inte längre räknar på det som man närmast väntade: en revolution i Tyskland inom den närmaste framtiden. Han räknar med att Sovjet kommer att stå ensamt som socialistiskt land i en fientlig värld under längre tid än man trott.

Detta medför inte att han hamnar i någon Thermidorföreställning att detta skulle medföra ett inre sönderfall, att den socialistiska utvecklingen icke skulle kunna genomföras. Han står tvärtom kvar i sin åsikt från 1916 att socialismen till en början kunde segra i några eller i ett land och kanske en tid måste räkna med att stå ensamt. Det var detta som efter Lenins död blev den stora diskussionsfrågan: om det socialistiska bygget kunde fortsätta eller inte. Vad Lenin tänkte om detta framgår klarast av hans artikel ”Om Kooperationen”, skriven i januari 1923. Där säger han sin mening i klarspråk.

I själva verket: statens herravälde över alla stora produktionsmedel, statsmakten i proletariats händer, detta proletariats förbund med många miljoner små och mycket små bönder, säkerställandet av detta proletariats ledande roll över bönderna o.s.v. — är detta icke allt som behövs för att av Kooperationen, av Kooperationen ensamt, vilken vi tidigare behandlat som krämaraktig och vilken vi ur en viss synpunkt har rätt att också nu under Nep-perioden behandla som sådan, — är detta icke allt som behövs för att uppbygga det fullständiga socialistiska samhället? Detta är ännu icke uppbyggandet av det socialistiska samhället, men det är allt som är nödvändigt och tillräckligt för dess uppbyggande. (”Om Kooperationen”)

Att han tillmäter Kooperationen en större betydelse än tidigare torde bero på att de avgörande element som han förutsåg, elektrifieringen och uppbyggnaden av den socialistiska storindustrin, ännu bara var i sin första början. Lenin var säker på att den socialistiska revolutionen skulle segra i världen, men såg nu kolonialfolkens påbörjade kamp mot imperialismen som den mest löftesrika utvecklingen.

Som den största uppgiften framhäver han att Sovjetmakten bevarar sitt förbund med huvudmassan av bönderna och driver en sådan politik att de kapitalistiska makterna, som alltjämt är oense sinsemellan, icke skall kunna samla sig till ett nytt stort angrepp för att försvåra, förhindra eller slå ner detta socialistiska uppbygge.

I artikeln ”Hellre mindre men bättre” som publicerades i Pravda den 4 mars 1923, några dagar före den definitiva förlamningen, fortsätter Lenin utförligt med förbättringen av sovjetregeringens arbete och statsapparaten. Därefter övergår han till frågan om socialismens fortsatta möjligheter i Sovjetunionen och kompletterar framställningen i talet på fjärde världskongressen. De anförda synpunkterna framfördes av en stor revolutionsledare, som visste att hans dagar var räknade och ville säga sin mening och ange riktlinjerna för det fortsatta uppbygget.

Från bondkraken till storindustrin

Efter en hård kritik av arbetar- och bondeinspektionen föreslår Lenin att den skall sammanslås med partiets centrala kontrollkommission, som en inledning till en förbättring av hela statsapparaten.

Med det mänskliga material vi har tror jag inte det är oblygt att antaga att vi redan kan tillräckligt för att metodiskt kunna återuppbygga, åtminstone ett enda folkkommissariat. Detta enda kommissariat måste bli bestämmande för hela statsapparaten.

Lenin ger utförliga råd för uppbygget av detta kommissariat. De från tsardömet ärvda byråkraterna måste ersättas genom snabbutbildning av unga arbetar- och bondestudenter. Fackmän måste värvas, också från utlandet. För det första, för det andra och för det tredje ”måste vi skaffa oss kunskaper och se till att dessa tränger igenom och blir en nödvändig del

av vårt liv”.

Vi måste kräva något annat än vad västerlandets bourgeoisi kräver, nämligen det som är värdigt och anständigt att kräva av ett land, som föresatt sig att bli socialistiskt. Vi måste följa regeln mät sju gånger innan du skär till.

Den internationella situationen har gjort att vi kastats tillbaka, fortsätter Lenin.

Den nationella produktiviteten är betydligt lägre än före kriget. Västeuropas mäktiga kapitaliststater har gjort allt de kunnat för att utnyttja inbördeskriget i Ryssland i avsikt att så mycket som möjligt ruinera vårt land. En sådan utgång av det imperialistiska kriget tycktes naturligtvis erbjuda dem betydande fördelar. Om vi inte störta den revolutionära regimen i Ryssland hindrar vi åtminstone dess utveckling mot socialism.

De kunde inte resonera annorlunda.

När allt kommer omkring har de dock utfört sitt uppdrag till hälften. De har inte störta den nya regimen som inrättades genom revolutionen men gav den inte heller möjlighet att ta det steg, vilket skulle ha rättfärdigat socialisternas förutsägelser och tillåtit dem att utveckla produktiva krafter i ytterst snabb takt : att utveckla alla de möjligheter som i sin helhet skulle ha utformats till socialism, att de klart och tydligt visat för var och en att socialismen rymmer gigantiska krafter och att mänskligheten nu gått över till ett nytt utvecklingsstadium vilket innebär utomordentligt lysande framtidsutsikter.

Tyskland var nu förslavat av segrarstaterna. Kapitalismen i Väst har utnyttjat segern för vissa eftergifter åt sina förtryckta klasser, vilket försenar revolutionens utveckling.

Men kolonialländerna har under kriget kastats ur sina hjulspår och det är uppenbart att de slagit in på en väg som måste leda till en kris för världskapitalismen. Ryssland, Indien och Kina och kolonialländerna utgör majoriteten av jordens befolkning. Denna befolkningsmajoritet har med oerhörd snabbhet dragits in i kampen för sin befrielse. Det råder inte minsta tvivel om socialismens slutliga seger.

Vad som främst intresserar oss nu är den taktik som sovjetmakten måste följa för att hindra de kontrarevolutionära staterna att krossa oss. För att vi skall kunna hålla ut till nästa militära konflikt mellan den kontrarevolutionära imperialistiska Västern och den revolutionära och nationalistiska Östern måste vi bygga en stat där arbetarna fortsätter att utöva ledningen över bönderna genom att de behåller böndernas förtroende.

Blir inte detta ett bondebegränsnings rike? Nej. Vi måste använda minsta sparade summa till att utveckla vår maskinindustri, till elektrifieringen och Volchovstrojs hydroelektriska kraftcentral.

Först då blir vi i stånd att, bildligt talat, sadla om från en häst till en annan, från den utmärklade bondkraken, från den för ett utarmat bondeland avsedda sparsamhetens häst — till den häst som proletariatet söker och måste söka för sin räknning, den häst som heter den stora maskinindustrin, elektrifieringen och Volchovshydro-elektriska kraftcentral etc.

I den situationen kunde man för de närmaste åren bara ställa blygsamma krav. Det är betecknande att det lilla kraftverket Volchovstroj av Lenin under hans sista levnadsår betecknades som den största framgången dittills. Det byggdes med turbiner från svenska ASEA under ledning av dess ingenjörer och en del av dess kvalificerade arbetare. Nu ter det sig som en mygga i jämförelse med Dnjeproges, för att inte tala om 50-60-talets jättekraftverk i Sibirien, vid Volga och de andra stora floderna.

Men även i detta beträngda läge mitt under den nya ekonomiska politiken, såg Lenin visionen av det kommande socialistiska industriuppbygget. ”Vi kommer att hålla stånd inte på denna nivå av inskränkthet utan på en nivå som alltmer höjer sig mot den stora maskinindustrin.”

Det tog ytterligare sex sju år innan sovjetregimen genom den första femårsplanen och kollektiviseringen kunde gå över till den djärva målsättningen att ”på to år genomföra den

industriella utveckling, för vilken andra länder behövt 100 år”. Motiveringen var att detta var nödvändigt om landet inte ännu en gång, som under tsardömet, skulle besegras på grund av sin efterblivenhet. När det stora kriget kom, 17 år efter Lenins död, hade denna fantastiska målsättning uppnåtts och politiken bedrivits så att Sovjet inte behövde stå ensamt mot den fruktansvärda krigsmaskin som gick till anfall. Sovjet fick den tid som behövdes för att Lenins vision om utvecklingen i dessa två artiklar skulle bli verklighet.

Efter dessa artiklar satte sjukdomen punkt för Lenins aktiva politiska verksamhet. Den 1 o mars drabbades högra delen av kroppen av förlamning. Samtidigt förlorade han talförmågan och återfick den aldrig. De tio månader som återstod av hans liv präglades av den obevekligt annalkande döden.

Den 15 mars fördes han från sin bostad i Kreml till lantgården i Gorkij, några mil utanför Moskva.

Svensk specialistdiagnos av Lenins sjukdom

Framstående specialister tillkallades även från utlandet och allt gjordes för att revolutionens främste ledare skulle återvinna sin hälsa. Bland dem fanns även en berömd svensk specialist på hjärnans och nervsystemets sjukdomar, professor Salomon Henschen. Det finns således en svensk specialistdiagnos på den svåra sjukdom som tog Lenins liv. Professor Henschen är död, men hans son, dr Olle Henschen-Nyman, återberättar i Söderhamns-Kuriren 1/2 1967 vad hans fader sagt om Lenins sjukdom.

Professor Henschen hävdar att Lenin fått sina sjukdomsanlag i arv. Hans fader, en framstående och progressiv pedagog och tre av hans syskon hade dött i tidig åderförkalkning.

Lenins tunga överkropp blev sannolikt hans räddning vid attentatet 1918, när Dora Kaplan avlossade två skott bakifrån mot Lenin, när han kom till ett arbetarmöte:

Det ena skottet gick in i vänster axel och stannade under halsmusklerna (där det återfanns vid obduktionen som en deformerad blyklump), under det att det andra gick in i höger axel och lungsäckskupolen och ut på samma sida. Det medförde stark blodutgjutning i högra halvan av bröstkorget med förskjutning av hjärtat.

Lenin repade sig emellertid fort, och innan två månader gått var han i full verksamhet igen.

Så småningom började emellertid det fatala sjukdomsanlaget från faderns sida göra sig märkbart givetvis provocerat av Lenins enorma arbetsbörda och totala brist på viloperioder. De första allvarliga sjukdomstecknen visade sig redan i december 1921 . . . En läkarundersökning då gav inga hållpunkter beträffande organiska rubbningar i hans nervsystem.

Två månader senare kom så den första allvarliga signalen: ett slaganfall med högersidig förlamning och förlorad talförmåga, samt sedan epilepsiliknande krampanfall. Under den följande sommaren förbättrades hans tillstånd som resultat av adekvat vård (troligen den första han blev förunnad) men också genom hans egen viljekraft.

Professor Henschen belyser också slaganfallen i mars 1923.

Dagen därpå kom ett nytt, ännu svårare slaganfall, som efter några dagar följdes av fullständig förlamning, i höger arm och ben samt förlust av talförmågan.

Specialisterna kom dock för sent. Professor Henschen skildrar också vad obduktionen efter Lenins död 1924 visade:

Hjärnans artärer visade en mycket höggradig allmän arterioskleros.

Hjärnan konserverades i formalin, och den mikroskopiska undersökningen anförtröddes åt den mest framstående forskaren på området, den tyske professorn Vogt. Man ansåg emellertid att hjärnan ifråga var för värdefull att ens tillfälligtvis föras till Tyskland. Problemet löstes på så sätt att ett

särskilt Lenininstitut grundades i Moskva med speciell uppgift att under professor Vogts ledning snitta och mikroskopera den ryska revolutionens f.d. centrum — Lenins hjärna.

Under Lenins sista svåra sjukdom pågick en infam och utbredd kampanj i den borgerliga pressen i väster, och inte minst i Sverige. Den understöddes av framträdande personligheter som sökte hävda att den ryska revolutionen var en sinnessjuk människas verk och att Lenin drabbats av paralyse generale, den svåra form av sinnessjukdom som framträder hos människor som smittats av syfilis. Den kände svenske läkaren Poul Bjerre framträdde med sådana påståenden. Professor Henschen framförde då inte bara sin egen utan också hela läkarkollegiets eniga uttalande att man inte funnit något symtom på någon sådan sjukdom. För sin egen del tillfogade professor Henschen följande personliga omdöme:

Vad som härom skrivits i svenska tidningar av en svensk läkare och vad som i detta sammanhang påstås om att den ryska revolutionen skulle satts i gång av en sinnessjuk, är ur läkarsynpunkt alldeles oriktigt och ur politisk ett nonsens, ty att en sådan väldig revolution som den ryska skulle kunna ha letts på sätt som skett av en person med nedsatta psykiska förmågor och kroppslig svaghet är alldeles orimligt. Tvärtom måste man tillerkänna Lenin en alldeles överlägsen intelligens och arbetsförmåga såväl kroppsligt som andligt. Det synes mig sannolikt, att hans sjukdom väsentligen förorsakats av den enorma överansträngning, som han ej skydde, samt att ständigt över honom svävade ett damoklessvärd.

De sista månaderna

Under juli månad 1923 förbättrades Lenins hälsotillstånd. Han började kunna ta korta promenader och övade sig flitigt att skriva med vänster hand. Den 1 o augusti fick han tillåtelse att läsa Pravda och Izvestija och andra skrifter. Mestadels var det Krupskaja som läste högt för honom. Den 18 oktober tillät läkaren en resa till Moskva. I en bil for han till Kreml och till Jordbruksutställningen. Efter en ny visit i arbetsrummet reste han tillbaka till sitt lantställe.

Mellan den 24 november och 16 december fick han ta emot besök av flera av sina kamrater och avlyssna vad de hade att säga. I början av 1924 var han närvarande vid en nyårsfest i sovchosen och besåg till och med en jakt från sin släde.

Mellan den 17 och 20 januari lyssnade han till den trettonde partikongressen och sökte genom gester ställa några frågor.

Den 21 januari kom slutet. Hans tillstånd förvärrades och han avled strax före klockan 19 på kvällen.

Den store revolutionär, som vi i detta arbete följt från hans första besök i Sverige var inte längre den obemärkte och för världen okände emigrant som ständigt jagades av tsarens poliser. Nu var tsardömet störtat och han hade lett den första segrande socialistiska revolutionen i världen, som störtade kapitalismen och godsägarväldet. Nu var hans död den stora nyheten i alla världens tidningar.

Svenska pressröster om Lenin

Flera borgerliga svenska tidningar bygger eftermälet på den uppfattning som de förmedlat till svenska folket och som de själva trodde på den gången: att Lenin hade misslyckats med socialismen och att NEP betydde kapitulation för kapitalismen. Längst gick i detta fall *Dagens Nyheter*, som icke fränkande Lenin ”storhet, idealitet i rikt mått och taktisk beräkningskonst”, men slutade med att kalla honom en ”politisk bankruttör”, som ”framkallat en krasch, oändligt övergående allt vad historien har att uppvisa”.

Lenin lät tre år gå under fortskridande förfall innan han fann tiden vara inne att vända. Lika kallblodigt som han gagnlöst offrat tusentals människors liv för sin fanatiska tro på kommunismens lyckorike erkände han sitt nederlag och började utan att blinka att leda utvecklingen in på

kapitalistiska banor.

Svenska *Morgonbladet* (kristligt frisinnad) skrev:

Ingen skall med framgång kunna bestrida, att Lenin trots sig vara en av mänsklighetens stora idealister. Det skulle emellertid föra alldeles för långt att gå in på arten av hans idealitet. Här skall bara erinras om den omutliga konsekvens och oblidkeliga stränghet, med vilka han kämpat för realiserandet av sina idéer.

Det går egendomliga historier om hans fullständigt spartanska levnadssätt. Han bodde och åt som en arbetare och föraktade till och med att begagna sig av den lilla förmånsrätten till extra matportioner, när svälten och nöden var som störst. Makten hade för honom ingen annan lockelse än den att sätta honom i stånd att praktisera sina teorier.

I samma tidning skrev det liberala partiets ledare, den blivande utrikesministern Eliel Löfgren:

För det ryska folket framstod han allmänt som en halvgud, omstrålad av en nimbus, som sent kommer att förblekna, och kring vilken redan långt före hans död spunnits en utomordentligt stark tradition. Hans anseende var kolossalt, och detta icke blott bland kommunisterna utan även och kanske allra mest bland dem, som hoppades på bolsjevismens undergång. Han hade ju en sällsynt kraftig vilja och enastående förståndsgåvor och det är ju han, som drivit igenom bl.a. den nya ekonomiska politik, som Ryssland alltjämt för. Vilka följder hans död kan komma att få för rysk inre såväl som yttre politik är svårt att säga, men omöjligt är inte, att det kan få stora politiska konsekvenser.

Högerpressen varierade också sin egen propaganda att Lenin kapitulerat för kapitalismen. Men även där finns sansade omdömen. Stockholms Dagblad jämför honom med Peter den store. Sydsvenska Dagbladet svarar för högerpressens mest hållbara omdöme om den bortgångne.

... Man kan icke neka Lenin det erkännandet, att han varit en av sin tids märkligaste män, en statsman av sällsynta mått. . . Lenin har genom sin järnhårda energi och sin skarpa intelligens förmått icke blott att organisera och genomföra en revolution, som gått på djupet som kanske ingen föregående i världshistorien, utan ock att mot en hel värld värna om dess frukter och skydda dem för förskingring.

Samma dag tolkar Svenska Dagbladet det glödande hatet i vissa reaktionära borgerliga kretsar mot den man, som ledde krossandet av kapitalismen i ett av jordens stora länder.

Dödssättet, paralyti i andningsorganen, påminner om hängning eller strypning och kommer en att tänka på alla de händer världen runt, som skälvande av hämndens vällust skulle önskat få sluta sig i ett mördande grepp kring denna strupe.

Den socialdemokratiska pressen visade i de flesta fallen att den nu insåg storheten i Lenins gärning. Hjalmar Branting skrev den 23 januari i *Social-Demokraten*.

Han bedömde utan tvivel läget i Ryssland riktigare än mensjevikerna. Där om vittnar vad som hände. — Han har som ledare naturligtvis haft en oerhörd betydelse för det nya Rysslands skapande.

Gustav Möller skrev i samma nummer.

I det gigantiska verk, som bolsjevikerna utfört först genom den totala nedbrytningen och utrotningen av tsarismens Ryssland och sedan genom sitt återuppbyggnadsarbete, kommer Lenin att leva. Han var en mäktig ande och en genial politiker. Eljest skulle det verk, vid vilket hans namn före alla andras häftar, icke ha kunnat utföras.

Harald Åkerberg skrev i *Örebro-Kuriren*.

En stor man var Lenin, därom råder inte det minsta tvivel. Han var i besittning av en viljekraft, som övergår de flesta på jorden levande människors. Det var han som formade det kaos, som rådde efter den bolsjevikiska revolutionen år 1917, till något som åtminstone liknade ordning. Iden till själva

revolutionen hade han f.ö. redan klar långt före kriget, där han satt i det lilla Schweiz och förde verklighetsfrämmande diskussioner med sina emigrantkamrater. Han kände bättre än de flesta sitt ryska folk.

Arthur Engberg talade tillsammans med Z. Höglund på minnesmötet i Folkets hus. Han yttrade bland annat.

Vad Lenin utförde var en nödvändighet för Ryssland med det landets historiska förutsättningar, och endast dumbommen kan bryta staven däröver, men därmed är ju ej sagt att den ryska revolutionens doktriner skulle lämpa sig som en exportvara till andra länder.

Med denna reservation kan även jag hylla marxisten och politikern Lenin. Han var utan tvivel den klaraste, hänsynlösaste marxist som vår tid uppvisat. Efter Karl Marx har ingen i högre grad än han tjugat och fånglat genom bevisföringens stålblanka glans, även om man har kommit till andra resultat.

Om vi sålunda erkänner, att Lenin av alla marxister i nyare tid var den främste, så äro vi ej som sagt redo att underskriva att hans teori kan utföras i alla länder. Är det ej som en fingervisning i annan riktning av historien själv, när nu i England ett arbetarparti, tillhörande Andra Internationalen, på fredlig väg tar ledningen av staten i sina händer.

Den förstökelse, som präglar borgarpressens bedömande av Lenin, visar blott hur inkompetent borgarklassen är. Det är endast förblindelse att gråta över vad som skördats av den revolutionära stormen. Den ryska revolutionen skakade bort det gamla feodalväldet och lät det ryska folket träda fram redo att börja en ny utveckling. Lenin står främst som denna nya ordnings statsman. Men för denna omdaning fordrades ej blott teoretisk klarhet och politisk kunskap utan ock offermod. Lenin var ock en tapper soldat, en stor människa, en väldig personlighet, en hjälte i den internationella arbetarrörelsens kamp. I den mån dagens larm sjunker undan skall detta ock bli allmänt erkänt.

En dag skall vi förvisso återfinna varandra på marxismens grund.

Arthur Engberg kunde den gången inte förutse att Mac Donald inte långt efteråt, tillsammans med Philip Snowden och Thomas, skulle bilda koalitionsregering tillsammans med det konservativa partiet i England.

I *Politiken* skrev Z. Höglund, som några månader senare bröt med den Kommunistiska Internationalen, följande högstämmda minnesord om Lenin:

Han var hård mot sina fiender, som den skapande måste vara; han kände intet förbarmande med den fåtalsklass, som skoningslöst trampat ner och utplundrat den stora arbetande befolkningen, han såg från sina marxistiska utgångspunkter klart klasskampens brutala och blodiga nödvändighet, men hans verk bottnade ytterst i hjärtats kärlek till de lidande folkmassorna liksom i hans förstånds reaktion gentemot den avskyvärda, förvridna karikatyr av ett samhälle, vari vi lever.

Han utgjorde förkroppsligandet av marxismen, den harmoniska enheten av djup teoretisk insikt och praktisk handlingskraft. Han fullbordade och förverkligade den marxistiska teorin med ledning av den senaste mansålderns erfarenheter, och med rätta har man åt den moderna revolutionära marxismen gett namnet "Leninismen" ... Lenin besatt med ett ord geniets slagruta i finandet av den riktiga vägen till erövringen och bevarandet av proletariatets makt.

Även Höglund nämnde vid Lenins bår Mac Donalds makttillträde i liknande ordalag som Arthur Engberg.

Av dem som blev kvar i Lenins idévärld citerar jag av Sven Linderots minnesord i *Norrskensflamman*:

Proletariatet har förlorat sin främste härförare. Många offer har världsrevolutionen hittills kostat arbetarklassen, och vi vet att den kommer att kosta oändligt mycket mera innan kampen slutförts. Många av våra främsta har stupat på barriaderna och vid fronterna, många ha lönnmördats av motståndareklassens lejda dråpare, och våra hjärtan har härdats inför den brutala verkligheten. Trots detta allt känner dock varje kämpe i den proletära armen en djupare smärta inför detta sista

dödsbud än någonsin tillförne. Ty större förlust har aldrig drabbat världens arbetare. Han har gett oss vapen i händerna för kampen mot kapitalismen, vapen som gör oss oövervinnliga när vi lärt oss bruka dem. Som kommunister kunna vi ej resa bättre minnesstod åt vår bortgångne ledare än att klargöra leninismens läror för proletärerna i alla land.

Lenins livsgärning och föredöme och den teoretiskt och praktiskt vägledande litteratur han skapat har varit av enorm betydelse för Sverige och andra länders arbetarrörelse och för den politiska utvecklingen även efter hans död. Den kommer att fortsätta att vara det under en oöverskådlig framtid. Om leninismens betydelse kan det skrivas, har det skrivits och kommer det att skrivas massor av volymer.

Temat för denna bok har dock begränsats till Lenins kontakter med arbetarrörelsen i fyra nordiska länder, hans besök i Norden, det inflytande som han genom sina idéer och sin verksamhet utövat i våra länder under sin livstid samt en snabbteckning av bakgrunden till hans insatser under olika skeden.

Denna snäva ram gör det naturligt att sätta punkt efter den 21 januari 1924.